

ใบรับรองปัญหาพิเศษปริญญาตรี

ภาควิชา พืชสวน

เรื่อง

การศึกษาและรวบรวมพันธุ์ขิงที่ใช้เป็นพืชสมุนไพร จำนวน 20 ชนิด

A study and collection of zingiber Used as Herbal of 20 species

โดย

นาย สุทธินนท์ นวนจันทร์

ได้รับการพิจารณาจาก

 (รศ.ช.)

(ผศ. ชราร ชiewนำแสง)

อาจารย์ที่ปรึกษา

วันที่ 5 เดือน ๓๓๑.....พ.ศ. ๒๕๔๒

ภาควิชารับรองแล้ว

(ผศ.ดร. สมชาย กล้าหาญ)

หัวหน้าภาควิชาพืชสวน

วันที่ 5 เดือน ๓๓๑.....พ.ศ. ๒๕๔๒

ร/พ.
สว/๒๓
๒๕๔๒

เลขหมึก.....
เลขทะเบียน..... 35876
วัน, เดือน, ปี 27 ส.ย. 2543

ปัญหาพิเศษ

เรื่อง

การศึกษาและรวบรวมพันธุ์ขิงที่ใช้เป็นพืชสมุนไพร จำนวน 20 ชนิด

A study and Collection of Zingiber Used as Herbal of 20 species

เสนอ

ภาควิชา พืชสวน

คณะเทคโนโลยีการเกษตร

สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

เพื่อความสมบูรณ์แห่งปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต (เกษตรศาสตร์)

พุทธศักราช 2542

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ชื่อเรื่อง การศึกษารวบรวมพันธุ์จิงที่ใช้เป็นพืชสมุนไพรจำนวน 20 ชนิด
(A study and collection of zingiber Used as Herbal of 20 species)

โดย นาย สุทธินนท์ นวนจันทร์

สาขาวิชา เทคโนโลยีการผลิตพืช

ภาควิชา พืชสวน

คณะ เทคโนโลยีการเกษตร

อาจารย์ที่ปรึกษา ศศ. ธรารธร เจียวจำแสง

บทคัดย่อ

ปัญหาพิเศษนี้ศึกษาและรวบรวมพันธุ์จิง โดยศึกษาชนิดของจิงที่จัดเป็นพืชสมุนไพร จำนวน 20 ชนิด เน้นทางด้าน ชื่อท้องถิ่น ชื่อสามัญ ชื่อวิทยาศาสตร์ วงศ์ คุณสมบัติ และ ลักษณะทาง พฤกษศาสตร์ เพื่อให้ทราบถึงชื่อและต้นของพืชนั้น ๆ อย่างถูกต้อง พบว่า ส่วนของ พืชจิงที่เป็นสมุนไพรคือ ราก ลำต้นใต้ดิน ลำต้นบนดิน ดอก ผล และใช้ทุกส่วนของพืช โดยพืช จิงสมุนไพรทุกชนิดสามารถนำส่วนต่าง ๆ ไปปรุงยาสมุนไพรได้ตามแต่ชนิดพันธุ์ของพืชนั้น ๆ

Title : A study and collection of Zingiber Used as Herbal of 20 species
By : Mr. Suttinon Nouonjun
Major : Plant Production Technology
Department : Horticulture
Faculty : Agricultural Technology
Advisor : Mr. Dharatorn Kheawkhamsaent

Abstract

This thesis aim at studying the Zingiber for medicine of 20 species if focusen on their local, common and Scientific names, qualities and botanical characteristics. It finds that many parts of them be able to use for herbal medicine are root, underground and aboveground, flower and fruit and that. There are some kinds, of then all of their parts can also serve this purpose.

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

คำนิยม

ปัญหาพิเศษฉบับนี้จัดทำสำเร็จลุล่วงเป็นที่เรียบร้อยได้ เนื่องจากความกรุณาของ ผศ. ธรรม เขียวขำแสง อาจารย์ที่ปรึกษาปัญหาพิเศษที่กรุณาให้คำปรึกษา แนะนำ ช่วยแก้ไข ปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ตั้งแต่เริ่มแรกจนสำเร็จเรียบร้อยสมบูรณ์

นอกจากนี้ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณ บิดา มารดา และทุกคนในครอบครัวที่เป็นกำลังใจและ ให้ทุนทรัพย์ในการทำปัญหาพิเศษครั้งนี้ ขอขอบพระคุณพี่และเพื่อนทุกคน ที่ให้คำแนะนำ ช่วยเหลือ เป็นกำลังใจตลอดจนความห่วงใยแก่ข้าพเจ้ามาตลอด

สุดท้ายนี้ข้าพเจ้าขอขอบคุณ ภาควิชาพืชสวน คณะเทคโนโลยีการเกษตร สถาบันเทคโนโลยี พระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง ซึ่งเป็นสถานศึกษา และมีส่วนช่วยให้ปัญหาพิเศษนี้สำเร็จ ได้ด้วยดี

สุทธินันท์ นวนจันทร์
กันยายน 2542

สารบัญ

	หน้า
สารบัญ	ก
สารบัญภาพ	ข
คำนำ	1
วัตถุประสงค์	2
ผลที่คาดว่าจะได้รับ	2
การตรวจเอกสาร	3
อุปกรณ์และวิธีการศึกษา	17
ผลการศึกษา	19
สรุปผลศึกษา	51
วิจารณ์ผลการศึกษา	52
เอกสารอ้างอิง	53
ภาคผนวก	55

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญภาพ (ภาคผนวก)

	หน้า
ภาพที่ 1 แสดงลักษณะของกาหลา	56
ภาพที่ 2 แสดงลักษณะของกระเจียวขาว	57
ภาพที่ 3 แสดงลักษณะของกระชาย	58
ภาพที่ 4 แสดงลักษณะของกระทือ	59
ภาพที่ 5 แสดงลักษณะของกระวานไทย	60
ภาพที่ 6 แสดงลักษณะของกระวานเทศ	61
ภาพที่ 7 แสดงลักษณะของข่า	62
ภาพที่ 8 แสดงลักษณะของข่าลิง	63
ภาพที่ 9 แสดงลักษณะของขิง	64
ภาพที่ 10 แสดงลักษณะของขมิ้นชัน	65
ภาพที่ 11 แสดงลักษณะของขมิ้นอ้อย	66
ภาพที่ 12 แสดงลักษณะของเปราะหอม	67
ภาพที่ 13 แสดงลักษณะของไพล	68
ภาพที่ 14 แสดงลักษณะของไพลดำ	69
ภาพที่ 15 แสดงลักษณะของเร่วเล็ก	70
ภาพที่ 16 แสดงลักษณะของเร่วใหญ่	71
ภาพที่ 17 แสดงลักษณะว่านชั้กมดลูก	72
ภาพที่ 18 แสดงลักษณะว่านนางคำ	73
ภาพที่ 19 แสดงลักษณะของว่านมหาเมฆ	74
ภาพที่ 20 แสดงลักษณะของเอื้องหมายนา	75

คำนำ

ปัจจุบัน ประเทศไทยได้ตื่นตัวในเรื่องการใช้อยาสุมุนไพรรักษาโรค และยาพื้นบ้านกันมากขึ้น โดยได้ส่งเสริมสนับสนุนการปลูก การวิจัย และการใช้สมุนไพร การที่จะสร้างศรัทธาให้แก่ผู้ใช้หรือผู้สนใจสมุนไพร จำเป็นต้องมีการพัฒนาสมุนไพรไว้ทุกรูปแบบ ต้องคำนึงถึงการมีประสิทธิภาพและความปลอดภัยในการใช้หลักสำคัญ

การคัดเลือกสมุนไพร ต้องใช้ถูกกับอาการโรค พร้อมทั้งมีประสิทธิภาพและความปลอดภัย รวมทั้งปรับปรุงมาตรฐานสมุนไพรโดยต้องควบคุม เพราะถ้าสมุนไพรไม่มีมาตรฐานเมื่อนำไปเตรียมก็จะได้ยาที่ไม่มีคุณภาพ ซึ่งไม่สามารถป้องกันบำบัดรักษาโรคได้ตามต้องการ

เป็นที่ทราบกันดีว่า คนไทยส่วนใหญ่ยอมรับการรักษาแผนตะวันตก ใช้อยาสุมุนไพรรักษาโรค แต่ยังมีคนจำนวนไม่น้อยที่ใช้อยาสุมุนไพรรักษาโรคโดยตรงและโดยอ้อม

คนไทยปลูกจึงมานานแล้ว ในฐานะที่มันเป็นเครื่องเทศตัวหนึ่ง มีคำพังเพยบทที่ว่า “จึงก็ราชาก็แรง” เป็นการยืนยันถึงอดีตอันยาวนานของมัน กระทั่งตลาดจึงได้ขยายตัวเพิ่มมากขึ้น กลายเป็นสินค้าส่งออกตัวหนึ่ง จึงได้นำจึงมาแปรรูปในผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ เช่น จึงแดง ใช้จึงสกัดเอาสีออกมา ในทางการรักษาก็ได้ ใช้จึงเป็นตัวยารักษาโรคได้

(พร้อมจิต- 2538) ได้กล่าวว่า ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ของจึงเป็นล้มลุกหลายปี มีลำต้นใต้ดิน เรียกว่า เหง้า เนื้อของเหง้าสีขาวนวล ส่วนที่อยู่เหนือดินงอกออกจากเหง้าสูงประมาณ 0.5 เมตร ใบเดี่ยว ออกแบบสลับใบเรียวยาวแคบ ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบและมีขนาดกว้าง 1-3 ซม. ยาว 10-25 ซม. ดอกเป็นช่อจากเหง้ามีก้านช่อยาว 10-20 ซม. ดอกสีเหลืองและมีปลายกลีบม่วงแดง มีกลีบเลี้ยงสีเหลืองเขียวหุ้มอยู่

ในการรวบรวมพันธุ์จึงครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและรวบรวมพันธุ์จึงพืชสมุนไพรไว้รักษาบำบัดโรคบางชนิดได้ โดยไม่ต้องเสี่ยงต่อการใช้ยาแผนปัจจุบันดังนั้นมาใช้อยาสุมุนไพรรักษาดีกว่า

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจึงที่เป็นพืชสมุนไพร
2. เพื่อเก็บรวบรวมพันธุ์จึงที่ใช้เป็นสมุนไพร

ผลคาดว่าจะได้รับ

1. จะได้ทราบชนิด – ประเภท ของจึงที่เป็นสมุนไพร
2. จะได้ทราบถึง สรรพคุณของจึงที่เป็นสมุนไพร ตลอดจนส่วนต่าง ๆ ของจึงที่นำมาใช้บำบัดรักษา หรือสกัดสารเกี่ยวข้อง ระยะเวลาในการเก็บ วิธีการเก็บ
3. จะได้ทราบถึงวิธีการนำเอาส่วนต่าง ๆ ของจึงมาประกอบเป็นตัวยา ถึงขนาดและปริมาณ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

การตรวจเอกสาร

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

จิงเป็นพืชไร่และยังจัดเป็นพืชผักประเภทหนึ่งชนิดล้มลุก

ลำต้น มีลำต้นใต้ดินเรียกว่า เหง้าหรือแง่ง (rhizome) เจริญขึ้นเป็นกอ ลำต้นแท้มีลักษณะเป็นข้อ ๆ แข็ง มีสีขาวหรือสีเหลืองอ่อน มีเยื่อและเกล็ดเล็ก ๆ ห่อหุ้ม จะแตกขนานไปกับพื้นดิน ลักษณะการแตกแขนงเป็นแบบนิ้วมือคือ แ่งกันแรกจะเจริญและแตกแง่งบ่อย ๆ ต่อกันไป เหง้าหรือลำต้นใต้ดินนี้สามารถดำรงชีวิตข้ามฤดูหรือหลายฤดู ซึ่งต่างจากลำต้นเหนือดินที่มีอายุได้เพียงฤดูเดียวหรือประมาณ 8-12 เดือน ลำต้นส่วนเหนือดินเป็นลำต้นเทียม (clump) ส่วนนี้ประกอบด้วยกาบใบซ้อนทับกันหลาย ๆ ชั้น เจริญจากตาที่ปรากฏอยู่บนแง่งของจิง ลำต้นมีความสูงประมาณ 50-100 เซนติเมตร

ใบ เป็นใบเดี่ยว รูปหอกแกมไข่ ๆ ยาวประมาณ 15-17 เซนติเมตร และกว้างประมาณ 1.8-3 เซนติเมตร ใบออกเรียงสลับกันเป็นสองแถว หลังใบห่อจับเป็นรูปร่างน้ำ ปลายใบสอบเรียวแหลม โคนใบสอบแคบและจะเป็นกาบหุ้มลำต้นเทียม

ดอก มีสีขาวย ออกเป็นช่อ (Inflorescence) รูปเห็ดหรือรูปกระบองโบราณยาวประมาณ 5-7 เซนติเมตร ก้านช่อดอกยาวประมาณ 15-25 เซนติเมตร ดอกเกิดจากยอดที่ไม่มีใบหรือเกิดแยกกับลำต้น ลักษณะดอกเป็นตุ่มมีเกล็ดเล็ก ๆ ดอกจะแซมออกมาตามเกล็ดนั้น ปกติจิงเป็นพืชที่ไม่ค่อยออกดอกหรือติดเมล็ด

ผล มีลักษณะกลม แข็ง โต้ มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1 เซนติเมตร

พันธุ์จิงที่นิยมปลูกในประเทศไทย

แยกได้เป็น 2 ประเภท คือ

1. จิงใหญ่หรือจิงหวกหรือจิงขาว ลักษณะแง่งใหญ่ ข้อห่าง เนื้อละเอียด มีเส้นน้อยมาก รสไม่เผ็ดจัด เมื่อบดเปลือกออกเนื้อในไม่มีสีหรือมีสีเหลืองเรื่อ ๆ ตาที่ปรากฏบนแง่งมีลักษณะกลมมน ปลายใบป้านและมีความสูงมากกว่าจิงเล็ก เหมาะสำหรับรับประทานเป็นจิงอ่อนหรือจิงดอง จิงชนิดนี้มีจำหน่ายมากมายในท้องตลาด

2. จิงเล็กหรือจิงเผ็ด บางแห่งเรียกว่า จิงดำ มีลักษณะเป็นแง่งเล็ก สั้น ข้อถี่ เนื้อมีเส้นมาก และรสค่อนข้างเผ็ด เมื่อบดเปลือกออกแล้วเนื้อมีสีน้ำเงินหรือน้ำเงินปนเขียว ตาบนแง่งมีลักษณะแหลม ปลายใบแหลม การแตกกอดี นิยมใช้ทำยาสมุนไพรและทำจิงแห้งเพราะให้น้ำหนักดีว่าจิงหวก แต่ไม่นิยมปลูกขายในลักษณะของจิงอ่อน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สภาพแวดล้อมที่เหมาะสม

ดิน จึงชอบดินร่วนซุย มีการระบายน้ำดี ควรเป็นดินร่วนปนทรายหรือดินเหนียวปนทรายที่มีความอุดมสมบูรณ์สูง ในการปลูกจะให้ผลดีจะต้องเตรียมดินปลูกให้มีสภาพเหมาะสม จึงสามารถปลูกได้ดีตั้งแต่ระดับน้ำทะเลจนกระทั่งความสูงประมาณ 1,500 เมตร

อุณหภูมิ จึงชอบอากาศชื้นและมีอุณหภูมิสูงพอสมควร

น้ำ จึงเป็นพืชที่ต้องการน้ำมาก ต้องการน้ำฝนโดยเฉลี่ยปีละประมาณ 80-100 นิ้ว ไม่ชอบขึ้นในที่ลุ่มและมีน้ำขัง เพราะจะทำให้เหี่ยวเน่าได้ง่าย สถานที่ปลูกจึงต้องมีที่กำบังแดดไม่ให้แดดส่องถูกกับกิ่งโดยตรง ถ้าถูกแดดส่องมาก ๆ แปลงปลูกจะร้อนซึ่งจะเป็นสาเหตุที่จะทำให้กิ่งไม่งอกหรือกิ่งอาจจะเน่าได้ วัสดุปลูกแสงอาจจะใช้ ทางมะพร้าว ใบจาก ใบหญ้าคา ฟางข้าว ไม้ไผ่หรือไม้ระแนงก็ได้

วิธีการปลูก

จึงขยายพันธุ์โดยใช้เหง้า มักใช้วิธีการยกร่องปลูกเพื่อให้มีการระบายน้ำดี ระยะห่างระหว่างสันร่องประมาณ 50-70 เซนติเมตร และสูงประมาณ 15-25 เซนติเมตร ความยาวของร่องไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับความเหมาะสมและขนาดของที่ดิน การปลูกจึงทำได้โดยวางท่อนพันธุ์ลงในหลุมลึกประมาณ 4-5 เซนติเมตร หลุมละ 1 ท่อน ระยะห่างระหว่างหลุมประมาณ 25-35 เซนติเมตร กิ่งที่ใช้ทำพันธุ์ควรเป็นกิ่งแก่ อายุประมาณ 10-12 เดือน ก่อนนำมาปลูกให้เอากิ่งไปผึ่งไว้ในที่ร่มแห้งและมีอากาศถ่ายเทได้สะดวก เพื่อให้เหมาะต่อการขยายพันธุ์ต่อไป หลังจากนั้นจึงนำท่อนพันธุ์มาหั่นเป็นท่อน แต่ละท่อนยาวประมาณ 2 นิ้ว ซึ่งประกอบด้วยตาประมาณ 2-3 ตา แล้วนำไปแช่ในน้ำป้องกันโรครากเน่าและเชื้อราประมาณ 10 นาที จากนั้นนำไปผึ่งให้แห้งอีกครั้งหนึ่งก่อนที่จะเอาไปปลูก

ฤดูปลูกจึง

ปกติมี 2 ฤดู คือ

1. ฤดูปลูกระหว่างเดือนกุมภาพันธ์-เดือนมีนาคม ซึ่งจะเก็บจึงอ่อนได้ประมาณเดือนกรกฎาคม-เดือนสิงหาคม หรือถ้าไม่เก็บจึงอ่อนจะเก็บไว้เป็นกิ่งแก่ก็ได้ จะสามารถเก็บเกี่ยวได้ประมาณเดือนพฤศจิกายน-เดือนมกราคม
2. ฤดูปลูกระหว่างเดือนเมษายน-เดือนพฤษภาคม จะเก็บจึงอ่อนได้ประมาณเดือนกันยายน-เดือนตุลาคม หรือจะทิ้งไว้เป็นกิ่งแก่ก็ได้ ซึ่งจะเก็บเกี่ยวได้ประมาณเดือนมกราคม-เดือนกุมภาพันธ์

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

การปลูกขิงก็ยังมีอีกวิธีหนึ่งซึ่งเหมาะสำหรับการปลูกแบบอุตสาหกรรม เป็นการปลูกขิงอ่อนเพื่อใช้บริโภคสดเท่านั้น แต่ไม่เหมาะจะทำขิงคองเนื่องจากมีสภาพอ่อนมากเกินไปคือ มีอายุประมาณ 3 เดือน แต่ขิงที่ใช้ทำขิงคองควรมีอายุประมาณ 4-6 เดือน การปลูกขิงโดยวิธีนี้ทำได้โดยการเตรียมแปลงเพาะให้มีขนาดความกว้างประมาณ 1.0-1.2 เมตร แล้วใส่ทรายลึกลับประมาณ 10-12 นิ้ว วางพันธุ์ขิงทั้งแง่ในแนวตั้งให้เอียงเล็กน้อย โดยมีส่วนยอดชูขึ้นด้านบน วางเรียงติดต่อกันจนเต็มร่องตลอดทั้งแปลง ระยะระหว่างร่องห่างกันพอสมควร เพื่อความสะดวกในการเก็บเกี่ยว หลังจากนั้นใช้ทรายกลบทับท่อนพันธุ์สูงประมาณ 10 เซนติเมตร รดน้ำให้ชุ่มชื้นอยู่เสมอแต่อย่าให้แฉะ พร้อมทั้งพรางแสงแดดให้มีแสงประมาณ 30 เปอร์เซ็นต์ หลังจากนั้นประมาณ 1 เดือน จะมีหน่อแทงงอกขึ้นมา และอีกประมาณ 3 เดือน จะเก็บเกี่ยวได้ประมาณ 3-5 รุ่น แต่ละรุ่นจะมีระยะห่างกันประมาณ 12-15 วัน การเพาะขิงวิธีนี้ใช้เวลาน้อยและให้ผลผลิตสูง และเมื่อเก็บเกี่ยวจนถึงรุ่นสุดท้ายแล้วยังสามารถขุดเอาท่อนพันธุ์ขึ้นมาจำหน่ายได้อีกด้วย

การปฏิบัติดูแล

การให้น้ำ

การปลูกขิงอาจจะใช้น้ำฝนหรือบ้ำงก็ปลูกโดยอาศัยน้ำชลประทาน ถ้าปลูกขิงโดยอาศัยน้ำฝนจะทำให้ขิงได้รับน้ำเฉพาะในช่วงที่มีฝนตกเท่านั้น หากในปีใดฝนทิ้งช่วงนาน ๆ อาจจะทำให้ขิงมีอาการเหี่ยวได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแก่ขิงที่มีขนาดเล็กอาจจะทำให้ชะงักการเจริญเติบโตได้ จึงควรวางแผนให้น้ำแก่พืชซึ่งอาจใช้ระบบให้น้ำแบบสปริงเกอร์ ส่วนการปลูกโดยอาศัยน้ำชลประทานจะจัดท่อน้ำเข้าพื้นที่ปลูกขิง วิธีนี้สามารถควบคุมปริมาณน้ำในการเพาะปลูกได้ หากพบว่าแปลงปลูกมีน้ำท่วมขังให้รีบระบายน้ำออกทันที และให้เปิดวัสดุที่ใช้คลุมแปลงออกปล่อยให้พื้นที่แปลงปลูกได้รับแสงแดดเต็มที่ จะช่วยลดปัญหาโรคเน่าของขิงได้

การคลุมดิน

เมื่อปลูกขิงแล้วให้ใช้วัสดุคลุมดิน จะช่วยลดปัญหาเรื่องวัชพืชและยังเป็นการช่วยรักษาความชื้นในแปลงปลูก ทำให้การเจริญเติบโตของขิงเป็นไปด้วยดี และยังเป็น การช่วยลดการชะล้างหน้าดินขณะที่มีฝนตกได้เป็นอย่างดี เพื่อไม่ให้เกิดการสูญเสียธาตุอาหารในดิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งธาตุไนโตรเจน ซึ่งจะสูญเสียได้ง่ายเมื่อละลายน้ำและจะซึมลงไปในดินหายไป พืชจึงไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้

การใส่ปุ๋ย

นิยมใส่ปุ๋ยอินทรีย์ เช่น ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยพืชสดหรืออาจจะใส่กากถั่วต่าง ๆ ซึ่งจะใส่ในขณะที่ทำการเตรียมดินและใส่หลังจากปลูกขิงแล้ว 2 ครั้ง โดยครั้งแรกจะใส่หลังจากปลูกขิงได้ประมาณ 2 เดือน และครั้งหลังจะใส่ปุ๋ยเมื่อขิงมีอายุได้ 4 เดือน ซึ่งการใส่ปุ๋ยทั้งสองครั้ง จะใช้ปุ๋ยในอัตราประมาณ 5,000 กิโลกรัมต่อไร่ สำหรับปุ๋ยคอกชนิดที่มีคุณภาพสูงและนิยมใช้กัน ได้แก่ ปุ๋ยมูลไก่ มูลสุกร มูลค่างควา แต่สำหรับปุ๋ยมูลเป็ดห้ามใช้กับขิงเด็ดขาด เพราะจะทำให้ขิงเป็นจุดดำไม่เป็นที่นิยมของพ่อค้า ทำให้ราคาตกต่ำ บางครั้งก็มีการใส่ปุ๋ยวิทยาศาสตร์ให้กับขิงแทนการใส่ปุ๋ยอินทรีย์ แต่ถ้าหากไม่จำเป็นจริง ๆ แล้วไม่ควรใช้ เพราะจะทำให้เกิดโรคเน่ากับขิงได้ง่าย นอกจากนี้แล้วปุ๋ยวิทยาศาสตร์ยังมีราคาแพงทำให้ต้นทุนในการผลิตสูงขึ้น ข้อควรระวังอย่าให้ปุ๋ยไปสัมผัสกับแงงขิง เพราะจะทำให้แงงขิงเน่าได้

การกลบโคนต้นหรือถมโคน

เป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งในการปลูก นอกจากจะเป็นการกระตุ้นให้ขิงแตกหน่อแตกกอดีและแงงเจริญเติบโตสมบูรณ์ดีด้วย ปกตินิยมทำการกลบโคนหลังจากใส่ปุ๋ยวิทยาศาสตร์แล้ว 2 ครั้ง คือ ครั้งแรก จะทำการกลบโคนเมื่อขิงมีอายุประมาณ 2 เดือน หรือเมื่อต้นขิงงอกขึ้นมาได้ประมาณ 3 ต้น โดยใช้จอบโกยดินบนสันร่อง กลบโคนต้นขิงประมาณครึ่งหนึ่งของร่อง ครั้งที่สองกระทำหลังจากครั้งแรกประมาณ 1 เดือนคือ เมื่อขิงมีอายุได้ประมาณ 3 เดือน ให้ใช้จอบโกยดินบนสันร่องให้เสมอกับดินในท้องร่อง ซึ่งจะใช้กับขิงที่ปลูกด้วยการอาศัยน้ำฝนเท่านั้น ส่วนการปลูกขิงที่อาศัยน้ำชลประทานจะใช้จอบโกยดินจากข้างแปลงขึ้นมากลบโคนกอขิง ซึ่งอาจจะกระทำเพียงครั้งเดียวก็ได้เมื่อขิงมีอายุได้ 2 เดือน ไม่ว่าจะกลบโคนกอขิงครั้งใดจะต้องระมัดระวังไม่ให้จอบหรือเครื่องมือเครื่องใช้ถูกกับแงงขิง เพราะมีผลกระทบกระเทือนต่อการเจริญเติบโต ทำให้ขิงชะงักการเจริญเติบโตได้ และยังสามารถทำให้ขิงเป็นแผลซึ่งจะเป็นช่องทางที่เชื้อโรคเข้าทำลายได้ง่าย ทำให้แงงขิงเน่าและตายไปในที่สุด

การป้องกันกำจัดวัชพืช

ขิงมักประสบปัญหาเกี่ยวกับโรคและศัตรูพืชบางชนิด ซึ่งทำความเสียหายให้แก่ผู้ปลูกเป็นอันมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งโรคเน่าซึ่งจะเป็นกับแงงขิงได้ดินได้ทุกระยะของการเจริญเติบโตและมักเกิดกับพื้นที่ชื้นแฉะมีน้ำขัง ส่วนขิงดำหรือขิงเผ็ดก่อนข้างจะมีความคงทนต่อโรคได้ดีกว่าขิงหยวก สำหรับโรคของขิงได้แก่ โรคแอนแทรคโนส โรคใบจุดซึ่งเกิดจากเชื้อรา โรครากรมซึ่งเกิดจากไส้เดือนฝอย โรคขิงเน่า ซึ่งเกิดจากเชื้อแบคทีเรียและอาจจะเกิดจากเชื้อราที่มี ส่วนเอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

แมลงศัตรูจึง ได้แก่ หนอนหรือด้งแตนกินใบ เพลี้ยไฟ เพลี้ยหอยและไส้เดือนฝอย เป็นต้น ดังนั้น ผู้ปลูกจึงต้องหมั่นตรวจแปลงปลูกอยู่เสมอ ต้องทำการป้องกันกำจัดศัตรูพืชต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโรคโคนเน่าทำความเสียหายต่อจึงปลูกได้มากและระบาดได้รวดเร็ว มักเกิดได้ง่ายในบริเวณที่ปลูกจึงซ้ำกันหลาย ๆ ครั้ง การป้องกันอย่างง่าย ๆ คือ ย้ายที่ปลูกหรือนำพีชอื่นมาปลูกคั่นสักระยะก่อนที่จะหันกลับไปปลูกจึงใหม่อีกครั้ง และก่อนปลูกให้นำท่อนพันธุ์ไปแช่ในน้ำยาป้องกันเชื้อราที่จะช่วยป้องกันโรครากเน่าได้

การเก็บเกี่ยว

จึงอ่อนจะเก็บเกี่ยวได้เมื่อกิจมีอายุประมาณ 4-6 เดือน ราวเดือนกรกฎาคม-เดือนสิงหาคม ช่วงนี้เป็นระยะที่จึงมีเสี้ยนน้อยและมีเนื้ออ่อนเหมาะสำหรับการรับประทานสดหรือคองหรือแปรรูปต่าง ๆ การเก็บเกี่ยวไม่นิยมใช้เครื่องมือเพราะอาจทำให้แ่งจึงหักเสียหายได้ มักนิยมขุดหลังจากฝนตกแล้ว เพราะดินอ่อนนุ่มขุดได้ง่าย แต่ถ้าฝนไม่ตกควรรดน้ำให้ทั่วแปลงเพื่อให้่งต่อการขุดหรือถอน โดยถอนขึ้นมาทั้งกอแล้วเขยาดินออก จึงอ่อนที่มีอายุประมาณ 6 เดือนจะให้ผลผลิตสูงสุด เนื่องจากจึงมีความสดและอวบน้ำมาก จะได้ผลผลิตประมาณ 3,000-4,000 กิโลกรัมต่อไร่ แต่หลังจากนี้จึงจะเริ่มแห้ง

สำหรับจึงแก่ จะเริ่มเก็บเกี่ยวได้เมื่อกิจมีอายุได้ประมาณ 8-12 เดือน ซึ่งสังเกตได้จากใบและลำต้นจะเริ่มมีสีเหลืองและเหี่ยวเฉา ปกติใบจึงจะเริ่มเหี่ยวเมื่ออายุได้ประมาณ 8 เดือน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพดินฟ้าอากาศ อุณหภูมิและน้ำเป็นสำคัญ พื้นที่บางแห่งมีน้ำมากลำต้นและใบจึงจะเจริญเติบโตนานกว่า 8 เดือน จึงต้องยืดอายุการเก็บเกี่ยว โดยทั่วไปจะเก็บเกี่ยวจึงแก่ประมาณเดือนมกราคม ซึ่งเป็นช่วงฤดูหนาวหรือมีอากาศแห้งแล้ง ทำให้ดินค่อนข้างจะแข็งและแห้ง ไม่สะดวกในการที่จะทำการขุดโดยใช้เครื่องมือ จึงต้องทำการรดน้ำให้ทั่วแปลง เพื่อที่จะทำให้ดินอ่อนตัวเสียก่อน จึงทำการขุดแ่งจึงขึ้นมา เขยาดินออก นำไปล้างน้ำ ตักรากและใบเหี่ยวออกให้เหลือแต่แ่งสด ผลผลิตได้ประมาณ 3,000-5,000 กิโลกรัมต่อไร่

การจำหน่าย

จึงมีการซื้อขายในประเทศ ตลอดจนมีการส่งออกจำหน่ายยังต่างประเทศแบ่งเป็น 2 พวก คือ จึงอ่อนและจึงแก่ ซึ่งส่วนใหญ่มีอยู่ 3 ลักษณะ คือ จึงแห้ง จึงคอง และจึงเชื่อม

จิงแห้ง

เป็นสมุนไพรชนิดหนึ่งใช้ในการประกอบการทำยาโรคและใช้เป็นวัตถุดิบในการสกัดเอาน้ำมันหอมระเหย จิงแห้งมีตลาดต่างประเทศดีกว่าตลาดภายในประเทศ มีการซื้อขายกันในหลายประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศจีนและญี่ปุ่น วิธีการทำจิงแห้งกระทำได้โดยนำจิงที่ล้างสะอาดตัดรากและใบออกแล้วไปแช่น้ำ 1 คืน เพื่อที่จะให้ลอกเยื่อออกได้ง่าย ข้อควรระวังคือไม่ควรใช้มีดลอกเพราะจะทำให้ผิวของจิงเสีย การลอกจะต้องลอกเฉพาะบริเวณแฉ่งจิงเท่านั้น หากว่าลอกลึกเข้าไปในแฉ่งจิงแล้วน้ำมันหอมระเหยที่อยู่บริเวณผิวจะเสียไปด้วย ต่อจากนั้นให้นำแฉ่งจิงมาล้างทำความสะอาดอีกครั้งแล้วนำไปตากแดดประมาณ 1 สัปดาห์ ขณะที่ตากอยู่ควรมั่นกลับแฉ่งจิงเพื่อให้แฉ่งจิงแห้งทั่วทุกด้าน ระยะนี้จิงจะแห้งและแข็งโดยตลอด หากว่าบางครั้งลอกเยื่อออกได้ไม่หมดอาจจะนำแฉ่งจิงที่แห้งแล้วมาถูกันไปมา หรือจะทำการเขย่าให้แฉ่งจิงเสียดสีกันก็จะเป็นการช่วยขจัดเยื่อที่ติดค้างออกไปได้อีก

ปกติจิงแก่ 100 กิโลกรัม เมื่อนำมาทำเป็นจิงแห้งแล้วน้ำหนักจะลดลงเหลือประมาณ 16-22 กิโลกรัม การทำจิงแห้งอาจจะใช้วิธีผ่าหัวจิง โดยนำจิงทั้งเปลือกมาผ่าซีกตามแนวนอนประมาณ 2-4 ซีก ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความยาวของแฉ่งจิงด้วย แล้วนำออกผึ่งแดดจะช่วยให้การตากแห้งเร็วขึ้น แต่กลิ่นของจิงจะจางลงกว่าวิธีการตากทั้งแฉ่ง สำหรับอัตราส่วนของจิงสดต่อจิงแห้งประมาณ 5 ต่อ 1

จิงเขียว นำจิงที่ขูดแฉ่งขึ้นมาจากดิน ล้างทำความสะอาดแล้วตัดรากและใบออกตากแดดประมาณ 1 วัน หรือบางครั้งอาจแช่ในน้ำเดือดเป็นเวลา 5 นาที เพื่อให้จิงมีผิวที่สวย แล้วนำออกมาตากแดดแล้วส่งตลาดขายได้

จิงดอกและจิงเชื่อม

เป็นจิงที่ผลิตจากจิงอ่อน โดยดองในน้ำเกลือ น้ำส้มสายชูหรือ น้ำตาล

ราคาของจิงขึ้นอยู่กับความต้องการของตลาดต่างประเทศและตลาดในประเทศ แต่ส่วนใหญ่แล้ว ราคาจะขึ้นอยู่กับความต้องการของตลาดต่างประเทศ จิงไทยส่งออกไปยังต่างประเทศ เช่น ประเทศญี่ปุ่น ฮองกง ปากีสถาน สิงคโปร์ มาเลเซียและเกาหลี ส่วนมากจะอยู่ในรูปของ จิงดองและจิงแห้งเท่านั้น แต่ในอนาคตการส่งจิงอ่อนไปยังตลาดต่างประเทศกำลังจะก้าวหน้า คุณลักษณะของจิงอ่อนที่ตลาดต่างประเทศต้องการ คือมีความเผ็ดน้อย ไม่มีเสี้ยนและข้อห่าง อายุการเก็บเกี่ยวจะอยู่ในระยะเวลาประมาณ 4-6 เดือน แต่ถ้าหากไม่สามารถที่จะควบคุมคุณภาพของจิงอ่อนได้ในอนาคตตลาดต่างประเทศของจิงอ่อนอาจจะซบเซาลงได้

วิธีเตรียมยาสมุนไพร

ตำรับยาสมุนไพร ซึ่งเป็นยาแผนโบราณ มักมีส่วนประกอบหลายชนิด บางตำรับอาจมากถึง 30-40 ชนิด ซึ่งในจำนวนนี้แบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ

1. ตำรับสำคัญหรือตำรับตรงอาจมีหลายชนิด ซึ่งแบ่งประเภทลงไปได้อีกกว่าเป็นตำรับหลักและตำรับช่วย

2. ตำรับแต่งกลิ่น รส หรือตำรับชูกำลัง ชูรส

การปรุงยาต้องมีสูตรตำรับที่แน่นอนชัดเจน และต้องเข้าใจสูตรตำรับในแง่ต่อไปนี

1. ชนิดและลักษณะของสมุนไพร

สมุนไพรหลายชนิดมีชื่อพ้องกัน บางชนิดมีฤทธิ์เป็นยา บางชนิดไม่มีฤทธิ์ทางยา และบางชนิดอาจเป็นพิษ เช่น โคลกลาน เมื่อทราบชนิดแล้วต้องทราบว่าใช้ส่วนไหนของพืชหรือสัตว์ เช่น ส่วนราก ต้น ใบ ดอก ผล หรือทั้งต้น (ทั้งหัว) เพราะแต่ละส่วนของพืชอาจมีสารที่เป็นยามากน้อย หรือต่างชนิดกัน ต่อไปก็ต้องทราบว่าใช้ส่วนนั้นสด ๆ หรือแห้งเพราะสารออกฤทธิ์ของพืชบางชนิดจะหายไปเมื่อทิ้งให้แห้ง สุดท้ายต้องทราบว่าก่อนนำมาผสมเป็นยา ต้องผ่านวิธีการใด ๆ ก่อนหรือไม่ เช่น การบึ่งใบชุมเห็ดเทศก่อนเอามาชงน้ำดื่ม

2. ขนาดหรือน้ำหนักของสมุนไพร

3. วิธีการปรุง

4. น้ำกระสายยา ซึ่งเป็นของเหลวที่ใช้ละลายหรือสกัดตัวยาจากสมุนไพร หรือใช้เพื่อเสริมตัวยาหลักให้ออกฤทธิ์แรงและเร็วยิ่งขึ้น หรือเพียงใช้ในการเตรียมยาเพื่อความสะดวกในการกิน ตัวอย่างน้ำกระสายยา เช่น น้ำสะอาด เหล้า น้ำขุ่นใส น้ำชาข้าว เป็นต้น

ส่วนวิธีการปรุงยาที่กำหนดไว้ในตำรายาแผนโบราณ และวิธีการที่พระราชบัญญัติยา กำหนดให้ปรุงเป็นยาแผนโบราณได้ในปัจจุบันนี้ มี 24 วิธี แต่ที่พบบ่อย ๆ และประชาชนสามารถเตรียมไว้ได้เอง คือ ยาถูกลมลอน ยาชง ยาต้ม และยาดอง (อาทร, รุ่งระวี, 2537)

การสกัดจากสมุนไพร มี 5 วิธี คือ

1. ยาชง (infusion) เป็นวิธีการนำเอาสมุนไพรที่บดอย่างหยาบ ๆ มาสกัดเอาตัวยาที่สามารถละลายน้ำได้ออกมา โดยการแช่สมุนไพรนั้นในน้ำร้อนชั่วระยะเวลาหนึ่ง ยาชงที่ได้เก็บได้ไม่นาน จึงต้องเตรียมใหม่ ๆ ทันที

2. ยาต้ม (decoction) เป็นวิธีการต้มสมุนไพรกับน้ำเพื่อสกัดเอาตัวยาที่ละลายน้ำได้ออกมาโดยการเติมน้ำเย็นลงผสมกับสมุนไพรในภาชนะที่เหมาะสมแล้วต้มเป็นเวลานาน ประมาณ 15

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

นาที่ ทิ้งให้เย็น บีบกากเพื่อเอาน้ำที่ยังค้างอยู่ในกากออกมามีด้วย อาจจะต้องกรองเมื่อจำเป็น แล้วจึงเติมน้ำเพื่อให้ได้ปริมาตรตามที่กำหนด การสกัดโดยวิธีนี้ทำได้เฉพาะสมุนไพรที่มีตัวยาที่ละลายน้ำได้ และทนต่อความร้อน การสกัดวิธีนี้มักได้น้ำตาล โปรตีน ปนมากับตัวยาที่ต้องการ

3. ยาตุ๋น (digestion) ต่างจากยาชงและยาต้มที่ใช้เวลานานกว่า และใช้อุณหภูมิประมาณ 40-60°C

4. ยาหมัก (maceration) คือการหมักสมุนไพรที่บดได้ขนาดตามต้องการในตัวทำละลายที่เหมาะสม อาจใช้เวลา 3-7 วัน หรือตามความเหมาะสม และต้องเขย่าเป็นครั้งคราว

5. Percolation คือ การสกัดโดยวิธีให้ตัวทำละลายค่อย ๆ ไหลผ่าน column พิเศษ ที่บรรจุสมุนไพรสำหรับสกัดด้วยวิธีนี้โดยเฉพาะ เมื่อได้สารสกัดตั้งวิธีข้างต้น ก็สามารถที่จะนำสารสกัดซึ่งอาจมีตัวยาหลายชนิดปนกันอยู่ดำเนินการต่อได้ 3 วิธีด้วยกัน คือ

1. สารสกัดบริสุทธิ์ โดยนำวิธีการแยกสารด้วยกรรมวิธีต่าง ๆ เพื่อแยกให้ได้ตัวยาที่ต้องการในรูปของสารบริสุทธิ์

2. สารกึ่งสังเคราะห์ โดยนำสารสกัดบริสุทธิ์ที่ได้ไปตัดแปลงโครงสร้างทางเคมีเพื่อให้ได้สารใหม่ ที่มีคุณสมบัติในการรักษาที่ดีขึ้น หรือมีพิษน้อยลง

3. สารสกัดอย่างหยาบ โดยนำสารสกัดที่ได้มาเตรียมยาในรูปยาเตรียมอย่างง่าย ซึ่งสามารถนำมาใช้ได้เลย หรือนำไปผสมกับยาเตรียมอื่น

เมื่อได้สารสกัดจากพืชทั้งในรูปของสารสกัดบริสุทธิ์ สารกึ่งสังเคราะห์และสารสกัดอย่างหยาบก็จะใช้วิธีการทางเภสัชอุตสาหกรรมและเภสัชกรรม นำมาเตรียมเป็นยาเตรียมในรูปแบบต่าง ๆ เช่น

1. ยาน้ำ เช่น ยาน้ำเชื่อม (syrup) ยาแขวนตะกอน (suspension) และอิมัลชัน (emulsion)
2. ยาเม็ด เช่น ยาเม็ดแบน (tablet) และยาแคปซูล (capsule)
3. ยาผง มักเป็นยาภายนอก เช่น ใช้โรย (dusting powder)
4. ยาขี้ผึ้ง เช่น ครีม และ ointment
5. ยาฉีดและอื่น ๆ

หลักการทั่วไปในการเก็บสมุนไพร

ระยะเวลาหรือฤดูกาลที่เก็บสมุนไพรขึ้นกับกระบวนการชีวสังเคราะห์ของพืช

- พืชที่ให้น้ำมันระเหย ควรเก็บขณะดอกกำลังบาน
- พืชสมุนไพรที่เป็นส่วนของราก เก็บตอนกระบวนการสร้างอาหารหยุดแล้ว มีการสะสมอาหารที่ราก หรือในขณะที่เริ่มมีดอก

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

- พืชสมุนไพรที่เป็นเปลือก เก็บดอกก่อนที่จะเริ่มผลิใบใหม่ ถ้ากิ่งหรือใบใหม่ผลิออกแล้วสารที่เปลือกจะถูกทำลายไปเลี้ยงส่วนใหม่
- พืชสมุนไพรที่เป็นใบ เก็บก่อนหรือเริ่มออกดอก และเก็บในเวลากลางวัน อากาศแห้งเนื่องจากมีปฏิกิริยาการสังเคราะห์สูงสุด สารต่าง ๆ ยังสะสมอยู่ที่ใบไม่ทันได้ทำลายไปยังส่วนต่าง ๆ ของพืช
- พืชสมุนไพรที่เป็นผล เก็บเมื่อผลโตเต็มที่แล้วแต่ยังไม่สุก ถ้าผลสุกอมสารต่าง ๆ อาจถูกทำลายไปและนำไปเลี้ยงส่วนต่าง ๆ ของเมล็ด ซึ่งจะเจริญไปเป็นต้นอ่อนต่อไป
- พืชสมุนไพรที่เป็นเมล็ด เก็บเวลาที่ผลสุกเต็มที่ เช่น ตอนที่เมล็ดแก่มาก มีสารสำคัญสะสมอยู่มาก (นิจศิริ, พะยอม, 2534)

หลักเบื้องต้นในการใช้ยาสมุนไพร

หากศึกษาสมุนไพรที่ปรากฏในตำรายาสมุนไพร ซึ่งเป็นที่นิยมและยอมรับของแพทย์แผนไทย เช่น หนังสือประมวลสรรพคุณยาไทยของสมาคม โรงเรียนแพทย์แผนโบราณ สำนักวัดพระเชตุพนฯ เป็นต้น จะพบว่า มีสมุนไพรอยู่ถึง 358 ชนิด แต่ละชนิดใช้รักษาอาการโรคต่าง ๆ ได้มากมาย ดังนั้นการที่จะนำสมุนไพรใดมาใช้ประโยชน์ ต้องคำนึงหลักเกณฑ์ที่สำคัญหลายประการ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดประโยชน์ที่ต้องการและปราศจากพิษภัยที่อาจเกิดขึ้นได้

การศึกษาข้อมูล

ดังที่ได้กล่าวแล้วว่าในประเทศไทยมีสมุนไพรที่ใช้สืบทอดกันมาเป็นจำนวนมาก การที่จะแนะนำให้ประชาชนใช้สมุนไพรใดในชีวิตประจำวันจำเป็นต้องผ่านการกลั่นกรองจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เมื่อ พ.ศ. 2525 กระทรวงสาธารณสุขร่วมกับมหาวิทยาลัยมหิดล จัดการสัมมนาเรื่องสมุนไพรกับการสาธารณสุขมูลฐานขึ้นที่คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ผู้เข้าร่วมประชุมประกอบด้วยแพทย์และเภสัชกรทั้งแผนปัจจุบันและแผนโบราณ ซึ่งร่วมกันทบทวนถึงคุณค่าและประโยชน์ของสมุนไพร และเสนอแนะรายชื่อสมุนไพรที่ควรแนะนำให้ใช้ในงานสาธารณสุขมูลฐาน กลุ่มอาการและโรคที่ควรใช้สมุนไพร รวมทั้งแนวทางในการนำสมุนไพรไปใช้กับประชาชน ต่อจากนั้นได้มีการสัมมนาอีกหลายครั้ง จนกระทั่งโครงการสมุนไพรกับการสาธารณสุขมูลฐาน ได้จัดตั้งขึ้นด้วยความช่วยเหลือขององค์การยูนิเซฟ และดำเนินการโดยกระทรวงสาธารณสุขเป็นหน่วยงานโดยตรงที่มีหน้าที่ส่งเสริมสนับสนุนและเผยแพร่การใช้สมุนไพรสำหรับการรักษาอาการเจ็บป่วยเล็ก ๆ น้อย ๆ โดยแพทย์บุคลากรสาธารณสุขและ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ประชาชนด้วยกันเองรวมทั้งสนับสนุนให้มีการศึกษาเกี่ยวกับสรรพคุณของสมุนไพรให้กว้างขวางขึ้นด้วยโครงการสาธารณสุขได้คัดเลือกสมุนไพรที่สมควรส่งเสริมให้ประชาชนใช้จำนวน 66 ชนิด ซึ่งใช้รักษาอาการเจ็บป่วยรวมทั้งสิ้น 18 กลุ่มอาการโรค เช่น ท้องเดิน ท้องผูก ท้องอืด ไอ อาเจียน โรคผิวหนัง เป็นต้น โดยแนะนำให้ใช้สมุนไพรเป็นตัวเดี่ยว ๆ ดังนั้นถ้าจะเลือกใช้สมุนไพรในการรักษาโรคด้วยตนเอง ควรใช้สมุนไพรที่โครงการสาธารณสุขมูลนิธิแนะนำไว้ หรือหากจะใช้ชนิดอื่น ๆ ควรติดต่อสอบถามจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หรือค้นคว้าจากเอกสารที่เชื่อถือได้ ควรเป็นสมุนไพรที่เคยมีรายงานว่าได้ผลโดยมีผลงานวิจัยสนับสนุนทั้งในด้านสรรพคุณพิษวิทยา เพื่อประโยชน์และความปลอดภัยอย่างแท้จริง

หน่วยงานของรัฐบาลที่จะให้ความรู้ในการใช้สมุนไพร

1. โครงการสมุนไพรกับการสาธารณสุขมูลฐาน กระทรวงสาธารณสุข
2. คณะเภสัชศาสตร์ (มหาวิทยาลัยมหิดล จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยศิลปากร และมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์)
3. ศูนย์ข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
4. กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข

การใช้ให้ถูกโรค

การใช้สมุนไพรเพื่อรักษาตนเองนั้น ผู้ป่วยต้องมีความระมัดระวังเป็นอย่างมากและมีข้อจำกัดให้กระทำได้เฉพาะโรคสามัญที่สามารถสังเกตอาการได้ด้วยตัวท่านเองเท่านั้น ได้แก่ อาการท้องอืดท้องเฟ้อ แน่นจุกเสียด อาการท้องผูก อาการท้องเสีย (ที่ไม่รุนแรง) โรคพยาธิบางชนิด บิด อาการคลื่นไส้ อาเจียน อาการไอ ขับเบาปัสสาวะไม่ออก นอนไม่หลับ โรคผิวหนัง กลากเกลื้อน ฝี พุพอง แผลงสัตว์กัดต่อย ไฟไหม้น้ำร้อนลวก รวมทั้งเหาและชันนะตุ ผู้ที่จะใช้สมุนไพรควรเข้าใจถึงสาเหตุและอาการของโรคเหล่านี้ให้แน่ชัดเสียก่อน เพื่อป้องกันการใช้สมุนไพรผิดโรค ซึ่งอาการอาจกำเริบมากขึ้นจนถึงขั้นอันตรายได้ นอกจากนี้ต้องรู้ถึงอาการที่ไม่ควรใช้สมุนไพรรักษาตนเอง และต้องรีบไปโรงพยาบาลทันที

อาการที่ไม่ควรใช้สมุนไพรรักษา และต้องรีบไปโรงพยาบาลทันที

1. ใช้สมุนไพรรักษามานานกว่า 3-4 วัน อาการยังไม่ดีขึ้นหรือทรุดลงกว่าเดิม
2. เกิดอาการแพ้หลังรับประทานยาสมุนไพร เช่น คลื่นไส้ อาเจียน หรือเป็นตุ่มหรือผื่นเป็นปื้นคล้ายลมพิษขึ้นที่ผิวหนัง ริมฝีปาก หรือตา ใจสั่น เป็นต้น
3. มีไข้สูง ตาแดง ปวดเมื่อยตามตัว ซึมและเพ้อ
4. มีไข้สูง ตาเหลือง ตัวเหลือง อ่อนเพลียและอาเจียน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

5. ปวดท้องอย่างแรงบริเวณสะดือ หรือท้องขวาด้านล่าง อาจมีอาการท้องผูกและไข้ร่วมด้วยซึ่งเป็นอาการของโรคไส้ติ่งอักเสบ อันอาจเป็นอันตรายถึงชีวิตได้

6. ปวดท้องอย่างรุนแรงร่วมกับมีอาการไข้ อาเจียนและ/หรือท้องเสีย และ ถ้าท้องเสียหรืออาเจียนมาก ๆ คนไข้จะอ่อนเพลีย ตาลึก ผิวน้ำแข็ง หรือถ่ายอุจจาระเป็นมูกเลือดและอ่อนเพลียลง

7. อาเจียนเป็นเลือด

8. เป็นโรคบางอย่างที่รู้แน่ว่ามีอันตรายถึงชีวิต เช่น ูพิษหรือสุนัขบ้ากัด มะเร็ง ซึ่งผลการทดลองรักษาด้วยสมุนไพรยังไม่ชัดเจน จึงไม่สมควรเสี่ยงชีวิต รวมทั้งโรคบางชนิดที่ต้องอยู่ในความดูแลของแพทย์เป็นประจำ และต้องมีผลการตรวจสอบจากห้องปฏิบัติการประกอบการดูแลรักษา เช่น โรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูง โรคหัวใจ เป็นต้น

การใช้ให้ถูกชนิด

เมื่อตัดสินใจว่าจะใช้สมุนไพรชนิดใด ต้องแน่ใจว่ารู้จักต้นที่ถูกต้อง เพราะชื่อสมุนไพรไทยมีการซ้ำซ้อนกันบ้าง หรือชื่อในแต่ละท้องถิ่นแตกต่างกันบ้างทำให้เกิดความสับสนอยู่เสมอ เช่น เสดดพังพอนที่สามารถแก้พิษแมลงสัตว์กัดต่อยได้คั้น มีปรากฏอยู่ 2 ต้น ต้นแรกเป็นไม้พุ่มแกมเลื้อย ลำต้นและใบสีเขียวเข้ม ออกดอกขาว เรียกชื่ออื่นว่า พญาอบ้าง พญาปล้องทองบ้าง กับอีกต้นหนึ่งเป็นไม้พุ่มลำต้นมีหนามคม เส้นกลางใบมีสีแดง ช่อดอกออกง่ายเป็นสีเหลือง เรียกชื่ออื่นว่าชองระอา ดังนั้นเพื่อกันความสับสนจึงเรียกชองระอาว่า เสดดพังพอนตัวผู้ และพญาอบ้างว่าเสดดพังพอนตัวเมียหรือสับประรด ภาคใต้เรียกว่า ยานัด เป็นต้น ถ้ามีปัญหาในเรื่องนี้ควรค้นคว้าให้แน่ใจจากตำราสมุนไพรที่เชื่อถือได้ ซึ่งมักจะมีคำอธิบายลักษณะต้น และมีรูปสีและขาวดำประกอบ นอกจากนี้ส่วนสมุนไพรซึ่งมีนักพฤกษศาสตร์ดูแลอยู่จะเป็นแหล่งค้นคว้าสมุนไพรที่ดีที่สุด

การใช้ให้ถูกส่วน

จากการวิจัยพบว่า ส่วนต่าง ๆ ของพืชได้แก่ ราก เหง้า ลำต้น เปลือก แก่น ใบ ดอก ผล และเมล็ดนั้น อาจจะมีสารสำคัญชนิดเดียวกันหรือต่างชนิดกัน ก็ได้ ซึ่งตรงกับตำราสมุนไพรไทยที่ต้องระบุส่วนที่ใช้ปรุยาไว้เป็นชนิด ๆ ไป เช่น ใช้ทั้งต้นหรือเรียกว่าใช้ทั้งห้า ได้แก่ ราก ต้น ใบ ดอก และผล สมุนไพรเหล่านี้มักเป็นพืชขนาดเล็ก หรืออาจจะระบุได้ว่าใช้ทั้งต้นบนดินก็ได้ เช่น เหงือกปลาหมอทั้งห้า เป็นต้น ที่ใช้แยกเฉพาะส่วนก็มีมาก เช่น เปลือกแคบ้าน แก่นจี่เล็ก เหง้าชิงราก ระย่อม ใบชุมเห็ดเทศ ดอกกานพลู ผลกล้วยดิบ สมุนไพรส่วนใหญ่จะเป็นสมุนไพรแห้ง แต่เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

จะมีหลายชนิดที่ใช้ได้ทั้งแห้งและสด เช่นใบฟ้าทลายโจร และบางครั้งการใช้สมุนไพรสดจะได้ผลดี เช่น เมื่อกสดจากใบว่านทางจรเข้ใบเสลดพังพอน เป็นต้น ดังนั้นจะต้องเลือกใช้ให้ถูกส่วน มิฉะนั้นจะไม่ได้ผลทางการรักษาที่ต้องการ

สมุนไพรอาจมีสารสำคัญไม่เท่ากันในแต่ละฤดูกาล ช่วงเวลาที่เก็บสมุนไพรจึงมีความสำคัญมาก แต่เนื่องจาก การค้นคว้าวิจัยยังมีไม่มากจึงไม่มีข้อบ่งชี้ว่าควรเก็บสมุนไพรแต่ละชนิดในเวลาช่วงใด อย่างไรก็ตามตำราการแพทย์แผนไทยได้ระบุไว้ชัดเจนในเรื่องนี้ ซึ่งจะคงเป็นแนวคิดให้ยึดถือไปก่อน ดังนี้

1. ประเภทรากหรือหัว เก็บในช่วงที่พืชหยุดการเจริญเติบโต ใบดกกร่งวมดหรือในช่วงต้นฤดูหนาวถึงปลายฤดูร้อน เพราะเหตุว่าในช่วงนี้ราก หัว มีการสะสมปริมาณของตัวยาไว้ค่อนข้างสูง วิธีการเก็บใช้วิธีการขุดอย่างระมัดระวัง ตัวอย่างเช่น กระชาย กระเทียม ข่า
2. ประเภทใบหรือเก็บทั้งต้น ควรเก็บในช่วงที่มีการเจริญเติบโตมากที่สุดหรือในช่วงที่ดอกตูมเริ่มบานหรืออาจเก็บในช่วงที่ดอกบานหรือผลยังไม่สุกก็ได้ วิธีการเก็บใช้วิธีเด็ดด้วยมือ
3. ประเภทเปลือกต้นหรือเปลือกกราก เปลือกต้นโดยมากเก็บระหว่างช่วงฤดูร้อนต่อกับฤดูฝนปริมาณยาในพืชสูงและเปลือกลอกออกง่าย ส่วนเปลือกกรากให้เก็บในช่วงต้นฤดูฝนเหมาะสมที่สุด
4. ประเภทดอก โดยทั่วไปเก็บในช่วงดอกไม่บาน แต่บางอย่างเก็บในช่วงดอกตูม ในกานพลู เป็นต้น
5. ประเภทผลและเมล็ด พืชสมุนไพรบางอย่างอาจเก็บในช่วงผลที่ยังไม่สุกก็มี เช่น ฝรั่ง เก็บผลอ่อนใช้แก้ท้องร่วงแต่โดยทั่วไปมักเก็บตอนผลแก่เต็มที่แล้ว ตัวอย่างเช่น มะแว้งต้น มะแว้งเครือ ดีปลี เมล็ดพิททอง

การใช้ให้ถูกขนาด

วิธีชั่งตวงวัดของตำราสมุนไพรไทย ยังคงใช้ตามแบบเดิมซึ่งมีผู้ไม่เข้าใจอีกมาก แต่ปัจจุบันนี้นักวิทยาศาสตร์พยายามทำให้ง่ายขึ้นโดยนำขนาดที่ระบุในตำราแผนไทย มาชั่งตวงวัดด้วยระบบเมตริก และบันทึกเป็นกรัม หรือเป็นซีซี เพื่อให้เข้าใจง่ายขึ้น

กอบมือ หมายถึง ปริมาณสมุนไพรที่ได้จากการใช้มือทั้งสองข้างกอบเข้าหากันให้ปลายนิ้วกลางนิ้วนางและนิ้วก้อยแตะกัน

กำมือ หมายถึง ปริมาณสมุนไพรที่ได้จากการใช้มือข้างเดียวกำให้ปลายนิ้วจรดอุ้งมือ โห่่ง ๆ

เป็นที่น่าสังเกตว่าวิธีตวงสมุนไพรแห้งเป็นกำมือหรือกอบมือนี้ระบุไว้ให้ชัดเจนว่าเป็นมือของผู้ป่วย ซึ่งหมายความว่าผู้ป่วยเด็กที่มีกำมือเล็ก จะมีขนาดรับประทานน้อยกว่าผู้ใหญ่

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ถ้าจะใช้เครื่องชั่งแบบโบราณ จะมีอัตราเทียบดังนี้

1 ชั่ง เท่ากับ 20 ตำลึง

1 บาท เท่ากับ 4 สลึง

1 สลึง เท่ากับ 4 ไพ

1 ตำลึง เท่ากับ 4 บาท

1 สลึง เท่ากับ 2 เฟื้อง

พระราชบัญญัติชั่งตวงวัดบังคับให้ใช้มาตราเมตริก โดยเทียบน้ำหนักเครื่องยาแห้งไว้ว่า
สมุนไพรรหนัก 1 บาท จะเท่ากับ 5 กรัม

1 ช้อนกาแฟ จูประมาณ 4 ชีชี

1 ช้อนหวาน จูประมาณ 8 ชีชี

1 ช้อนคาว จูประมาณ 15 ชีชี

1 ถ้วยชา จูประมาณ 30 ชีชี

ขนาดของช้อนกาแฟนั้นอาจใช้ช้อนคนกาแฟแทนได้ ส่วนช้อนทานข้าวที่มีใช้กันตามบ้านนั้นมีความจุประมาณ 8 ชีชี คือ ขนาดของช้อนหวานในตำรายาไทย ส่วน 1 ถ้วยปกติจะมีขนาดประมาณ 250 ชีชี หรือเทียบเท่ากับหนึ่งในสามของขวดแม่โขง

การใช้ให้ถูกวิธี

วิธีการปรุงยาตามตำราเวชศึกษาระบุไว้ละเอียดถึง 24 วิธี แต่สำหรับผู้ที่ไม่ใช่แพทย์แผนไทย อาจทำได้เป็นบางวิธีได้แก่ ยาต้ม ยาชงน้ำ ยาดอง ยาลูกกลอน ยาฝนหรือตำพอกภายนอก เป็นต้น

การใช้ถูกคน

ประการนี้สำคัญมาก ขนาดยาที่ระบุไว้จะเป็นของผู้ใหญ่ ถ้าจะให้เด็กรับประทานจะต้องลดขนาดลง โดยทั่วไปเด็กอายุ 6-12 ขวบ ใช้ขนาดครึ่งหนึ่งของผู้ใหญ่ สำหรับคนชราหรือคนที่มีสุขภาพไม่แข็งแรง ควรลดขนาดลงเช่นกัน

หลักสำคัญอีกประการหนึ่งของการใช้ยาสมุนไพรร คือ ความสะอาด ถ้าสามารถปลูกได้เอง หรือเก็บสมุนไพรรสดเองจากแหล่งต่าง ๆ ควรล้างให้สะอาดก่อนนำมาปรุงยา หรือก่อนทำเป็นสมุนไพรรแห้งเก็บไว้ใช้นาน ๆ (พร้อมจิตร์, 2537)

สารประกอบทางเคมีและเภสัชวิทยาของพืชสมุนไพร

ส่วนประกอบทางเคมีในพืชสมุนไพร จำแนกได้เป็น 2 พวกใหญ่ ๆ คือ

1. PRIMARY METABOLITE เป็นสารที่มีอยู่ในพืชชั้นสูงทั่วไป พบในพืชทุกชนิดเป็นผลิตภัณฑ์ได้จากกระบวนการสังเคราะห์แสง (Photosynthesis) เช่น คาร์โบไฮเดรต ไขมัน โปรตีน เม็ดสี (pigment) และเกลืออนินทรีย์ (inorganic salt) เป็นต้น

2. SECONDARY METABOLITE เป็นสารประกอบที่มีลักษณะค่อนข้างพิเศษ พบต่างกันในแต่ละชนิด คาดหมายว่า เกิดจากขบวนการชีวสังเคราะห์ (Biosynthesis) ที่มีเอนไซม์ (Enzyme) เข้าร่วมสารประกอบประเภทนี้มีอัลคาลอยด์ (Alkaloid) แอนทราควิโนน (Anthraquinone) น้ำมันหอมระเหย (Essential oil)

ส่วนใหญ่สารพวก secondary metabolite จะมีสรรพคุณทางยา แต่ก็มิได้แน่นอนตายตัวเสมอไป จากการวิจัยที่ผ่านมาพบว่าสารพวก primary metabolite บางตัวออกฤทธิ์ในการรักษาโรคได้เช่นเดียวกัน และยังมีข้อสังเกตอีกว่าสารประกอบที่มีฤทธิ์ทางยาในพืชสมุนไพรชนิดหนึ่ง อาจมิใช่มีเพียงตัวเดียว อาจมีหลายตัวก็ได้ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีความเข้าใจที่ถ่องแท้ จึงจะสามารถสกัดสารที่มีฤทธิ์ทางยามาใช้ได้ (เชษฐา, 2525)

อุปกรณ์และวิธีการ

อุปกรณ์

1. ดินพินธุ์พีช ชิง
2. หนังสือและเอกสารที่เกี่ยวข้อง
3. อุปกรณ์ที่ใช้ในการเก็บรวบรวมและบันทึกข้อมูลฟิล์มถ่ายรูป กล้องถ่ายรูป เครื่องคอมพิวเตอร์

วิธีการ

1. รวบรวมรายชื่อบัญชีพินธุ์พีชชิง ใช้เป็นยาสมุนไพร พร้อมค้นคว้าข้อมูลและรายละเอียดของพินธุ์ ชิง จากหนังสือและเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง
2. บันทึกข้อมูลที่ค้นคว้ามาได้ลงในเครื่องคอมพิวเตอร์
3. ออกสำรวจตามสถานที่ต่าง ๆ เพื่อเก็บข้อมูลลักษณะต้นจริง และส่วนต่างๆ ที่ใช้เป็นยาสมุนไพร รวมทั้งทำการบันทึกภาพถ่ายและรวบรวมพินธุ์ไม้เหล่านั้น

การบันทึกข้อมูล

ในการศึกษาและรวบรวมพินธุ์พีชชิง ที่ใช้เป็นยาสมุนไพรในครั้งนี้ จะทำการบันทึกชื่ออื่น ๆ ชื่อสามัญ ชื่อวิทยาศาสตร์ วงศ์ ถิ่นกำเนิด ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ การขยายพันธุ์ส่วนที่นำไปใช้ประโยชน์ สรรพคุณ

ระยะเวลาในการศึกษาและรวบรวม

เริ่มทำการศึกษา มิถุนายน 2542

สิ้นสุดทำการศึกษา กันยายน 2542

สถานที่ทำการศึกษาและรวบรวมพินธุ์

1. สถานที่ที่ทำการค้นคว้าข้อมูล
 - 1.1 ห้องสมุดคณะเทคโนโลยีการเกษตร สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง
 - 1.2 สำนักหอสมุดกลางสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

- 1.3 หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
2. สถานที่รวบรวมพันธุ์
 - 2.1 บริเวณอาคารไม้ดอก ภาควิชาพืชสวน คณะเทคโนโลยีการเกษตร สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง
 - 2.2 สวนสมุนไพร วัชรตนาภิมุข อ.นาโยง จ.ตรัง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ผลการศึกษา

ชื่อสมุนไพร	: กาหลา
ชื่อวิทยาศาสตร์	: <i>Phaeomeria magnifica</i>
วงศ์	: ZINGIBERACEAE. (The Ginger Family)
ชื่อสามัญ	: Torch Ginger
ชื่อท้องถิ่น	: -

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ต้น : เป็นพรรณไม้จำพวกเดียวกับพวกขิงข่า คือเติบโตขึ้นมาจากเหง้าหรือหัวที่ฝังอยู่ใต้ดิน และจะรวมขึ้นเป็นกอ ใบสีเขียวกอสองประมาณ 1 – 1.5 เมตร

ใบ : ใบสีเขียวเข้ม ก้านของใบทำหน้าที่เป็นกาบห่อหุ้มลำต้น ปลายใบจะแหลม ลักษณะของใบเป็นรูปหอกแบน โคนใบสอบแคบเข้าหาก้านใบ ใบจะกว้างประมาณ 6 นิ้ว และยาวประมาณ 10 – 14 นิ้ว

ดอก : ดอกกาหลาเป็นดอกเดี่ยว ที่แทงขึ้นมาจากโคนกอคือจะแยกออกจากต้นต่างหาก ก้านของดอกที่แทงออกมามีลักษณะยาว

ส่วนที่ใช้

ดอกใช้แกง (รุ่งรัตน์ 2540)

สรรพคุณ

ช่วยเจริญอาหาร

ชื่อสมุนไพร	กระเจียวขาว
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Curcuma parviflora</i> Wall
วงศ์	ZINGIBERACEAE
ชื่อท้องถิ่น	อาวขาว(ชม); ว่านมันน้อย(สท); กระเจียวโคก, กระชายดง (ลย)

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุก ลำต้นตั้งตรง มีเหง้าใต้ดิน กลิ่นหอม สูงได้ถึง 70 ซม. ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปขอบขนานแกมใบหอก กว้าง 6-10 ซม. สูง 16-25 ซม. ก้านใบแผ่เป็นกาบ ดอกช่อ ออกที่ปลายยอด ดอกย่อยจำนวนมาก กลีบดอกสีขาว เกสรตัวผู้ที่เป็นหมันแผ่เป็นแผ่นคล้ายกลีบดอก สีม่วงอ่อน ผลแห้ง แตกได้ รูปไข่กลับ มีขน

สรรพคุณ

ยาพื้นบ้านล้านนาใช้ ทั้งต้น ผสมสมุนไพรตำรับที่ 24 เคี้ยวกับน้ำมันพืช กรองเอาแต่น้ำมัน ทาถูขนาดแก้ปวดเมื่อย ชาวเขาเผ่าอี้อู้อูใช้ ใบ ตำคั้นเอาน้ำทารักษาแผลสด ห้ามเลือด (อรรถสิทธิ์, 2539)

ชื่อสมุนไพร	: กระชาย
ชื่อทางวิทยาศาสตร์	: <i>Beosenbergia rotunda</i> (Linn.) Mansf.
วงศ์	: ZINGIBERACEAE
ชื่อท้องถิ่น	: กะแอน ระแอน (เหนือ) จิงทราย(มหาสารคาม) ว่านพระอาทิตย์ (กทม.) จี๊ปู ซีฟู (ฉาน-แม่ฮ่องสอน) เป้าชอเถาะ เป้าะสี (กะเหรี่ยง-แม่ฮ่องสอน)

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

กระชายเป็นพืชล้มลุก มีอายุได้หลายปี มีเหง้าใต้ดินเป็นรูปคล้ายกระสวยจำนวนมาก เนื้อในของเหง้าและรากมีสีเหลือง มีกลิ่นหอมเฉพาะตัว ใบเดี่ยว กาบใบ มีสีแดงเรื่อ ใบรูปขอบขนานแกมรูปไข่ กว้าง 4.5-10 ซม. ด้านในของก้านใบมีร่องลึก ดอกออกเป็นช่อ แทรกอยู่ระหว่างกาบใบที่โคนต้น กลีบดอกสีขาวอมชมพู

การปลูก

ใช้เหง้าปลูก กระชายชอบดินร่วนปนทราย ไม่ชอบดินเหนียวหรือดินทรายเกินไป มีการระบายน้ำดี ไม่ชอบดินแฉะมีน้ำขัง ขึ้นได้ดีทั้งในที่โล่งแจ้งหรือใต้ต้นไม้ใหญ่ ฤดูที่ปลูกคือฤดูแล้งหรือฤดูฝน (พฤษภาคม-มิถุนายน)

เตรียมดินโดยพลิกดินและย่อยดินให้ร่วนโปร่ง ดากดินไว้สัก 5-7 วัน จากนั้นจึงขอร่องเพื่อช่วยในการระบายน้ำ ขอร่องกว้าง 1 เมตร ความยาวตามสมควร นำเหง้ากระชายที่เตรียมไว้ โดยการตัดใบทิ้งและเหลือรากไว้ 2 ราก ปลูกลงดินกลบดินให้เหง้าเสมอผิวดิน ควรใช้ระยะปลูกระหว่างต้น 40 เซนติเมตร ระหว่างแถว 60 เซนติเมตร โรยปุ๋ยคอกคลุมด้วยฟางและรดน้ำให้ชุ่ม

ส่วนที่ใช้เป็นยา

เหง้าและราก ทั้งสดและแห้ง

ช่วงเวลาที่เกิดเป็นยา

เหง้าและรากเมื่อแก่เต็มที่ (อายุประมาณ 5-6 เดือน)

รสและสรรพคุณยาไทย

รสเผ็ดร้อน ขม แก้ปวดมวนในท้อง แก้ซั๊ก แก้ท้องอืดเฟ้อ และบำรุงกำลัง (ธนา 2537)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ข้อมูลทางวิทยาศาสตร์

เหง้ากระชายมีน้ำมันหอมระเหยประมาณ 0.08% ในน้ำมันหอมระเหยมีสารหลายชนิด เช่น 1,5 – Cineol, Boesenbergin A, dl-PInostrobin Corphor เป็นต้น และยังมีสาร Flavonoid และ Chromene ด้วย

สารจากเหง้ากระชายมีประสิทธิภาพในการยับยั้งเชื้อแบคทีเรีย เช่น *Bacillus subtilis*, แบคทีเรียในลำไส้ น้ำมันหอมระเหยช่วยขับลม ช่วยให้กระเพาะและลำไส้เคลื่อนไหว

ด้านพิษวิทยา กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์รายงานว่าไม่มีพิษเฉียบพลัน (สำนักงานคณะกรรมการการสาธารณสุขมูลฐาน กระทรวงสาธารณสุข 2541)

การเตรียมยาสมุนไพรแบบง่ายและวิธีใช้

นำเหง้าและรากของกระชายประมาณครึ่งกำมือ (สดหนัก 5-10 กรัม แห้งหนัก 3-5 กรัม) ทบพอแตก ต้มเอาน้ำดื่มเวลามีอาการ หรือ ปรงเป็นอาหารรับประทาน (พฤฒาจารย์ 2534)

- ชื่อสมุนไพร : กระทือ
 ชื่อทางวิทยาศาสตร์ : *Zingiber zerumbet* Smith
 วงศ์ : ZINGIBERACEAE
 ชื่อท้องถิ่น : กระทือป่า กะเวน กะแอน แสมดำ (เหนือ) เอียวแดง (แม่ฮ่องสอน)

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

กระทือเป็นไม้ล้มลุก สูง 0.5-1 เมตร มีเหง้าใต้ดิน เปลือกนอกของเหง้าสีน้ำตาลแกมเหลือง เนื้อในสีเหลืองอ่อน กลิ่นหอม แท่งหน่อใหม่เมื่อถึงฤดูฝน ใบเดี่ยวเรียวยาวและเป็นรูปหอกแกมขอบขนาน กว้าง 5-10 ซม. ยาว 15-30 ซม. ด้านล่างของใบมักมีขนนุ่ม ดอกช่อแทงจากเหง้า กลีบดอกสีขาวนวล ใบประดับขนาดใหญ่สีแดง ผลเป็นผลแห้ง (พร้อมจิต 2537)

การปลูก

ใช้เหง้า โดยขุดเหง้าจากดิน ตัดใบ และส่วนของลำต้น ที่ขึ้นเหนือดินออก ให้เหลือประมาณ 1 คืบ เพื่อลดการสูญเสียน้ำ รดน้ำให้ชุ่ม กระทือชอบดินร่วนซุย มีการระบายน้ำดี ปลูกได้ในทุกฤดูกาล

ส่วนที่ใช้เป็นยา

เหง้าและราก

ช่วงเวลาเก็บเป็นยา

ในช่วงฤดูแล้ง

รสและสรรพคุณยาไทย

รสขมและขื่นเล็กน้อย ขับลม แก้ปวดมวนแน่นท้อง แก้บิด บำรุงน้ำนม (พฤกษศาสตร์ 2534)

ข้อมูลทางวิทยาศาสตร์

เหง้ามีน้ำมันหอมระเหย ประกอบด้วยสารหลายชนิด เช่น Methylgingerol, Zinerone, Zerumbone, Zerumbone oxide, Citral เป็นต้น (ศาสตราจารย์หญิงพเยาว์ 2537)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

การเตรียมยาสมุนไพร

นำเอาเหง้าสดขนาดเท่าหัวแม่มือ 2 หัว (ประมาณ 20 กรัม) อย่างไฟพอสุกค้ำกับน้ำปูนใส คั้นเอาน้ำดื่มเวลามีอาการ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ชื่อสมุนไพร	: กระวานไทย
ชื่อทางวิทยาศาสตร์	: <i>Amomum krervanh</i> Pierre.
วงศ์	: ZINGIBERACEAE
ชื่อท้องถิ่น	: กระวานโพธิสัตว์ กระวานจันทร์ (กลาง) กระวานดำ กระวานแดง กระวานขาว (กลาง, ตะวันออก)

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

กระวานเป็นไม้ล้มลุกมีลำต้นใต้ดินเรียกว่าเหง้า ส่วนที่อยู่เหนือดินสูงได้ถึง 1-3 เมตร ขึ้นในป่าชื้น มีมากทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ใบเดี่ยว เรียงแบบสลับและรูปใบขอบขนาน ปลายแหลม กว้าง 8-15 ซม. ยาว 40-50 ซม. ไม่มีก้านใบ ดอกเป็นช่อแทงจากเหง้า กลีบดอกสีขาวปนเหลือง ออกดอกเมื่ออายุ 2-3 ปี ผลกลม เมื่อกำผลไม้แห้งและเล็ก

การปลูก

ปลูกโดยการแยกหน่อจากต้นแม่ ถ้ามีลำต้นติดมาให้ตัดเหลือประมาณ 1 คืบ เพื่อลดการสูญเสีย น้ำ นำหน่อไปชำในดินที่ชุ่มชื้น หรือนำลงปลูกเลยก็ได้ กระวานขึ้นได้ดีในที่ชุ่มชื้นและเย็น โดยเฉพาะใต้ร่มเงาไม้ใหญ่

ส่วนที่ใช้เป็นยา

เมล็ดแก่แห้ง

ช่วงเวลาที่เกิดเป็นยา

เก็บเมล็ดแก่ในช่วงเดือนสิงหาคม - มีนาคม

รสและสรรพคุณยาไทย

รสเผ็ดร้อน กลิ่นหอม เป็นยา ขับลม และขับเสมหะ

ข้อมูลทางวิทยาศาสตร์

ผลแก่ของกระวาน ประกอบด้วยน้ำมันหอมระเหย (essential oil) 5-9% ในน้ำมันมีสารสำคัญ คือ Borneol, Camphor, 1-8 Cineole, Linalool, Pinene เป็นต้น มีฤทธิ์ขับลมลดการบีบตัว

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ของลำไ้ จากการทดลองพบว่าเมล็ดกระวานมีสรรพคุณในการขับลม มีความปลอดภัยและไม่มีฤทธิ์ก่อกลายพันธุ์ (พร้อมจิต, ระวี, วงศ์สถิตย์, อาทร 2532)

ด้านพิษวิทยา ทรงโปรด ขวัญใจพาณิชย์ และคณะ, คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล (2529) ได้ศึกษาความเป็นพิษของกระวานไทยทั้งแบบเฉียบพลันและแบบกึ่งเฉียบพลันในสัตว์ทดลอง โดยป้อนสารสกัดแอลกอฮอล์ของกระวานไทยในหนูขาว เพื่อศึกษาการเป็นพิษแบบเฉียบพลัน และกึ่งเฉียบพลันในหนูขาวทุกวันติดต่อกัน เป็นเวลา 2 สัปดาห์ พบว่าไม่มีสัตว์ทดลองตายเลย แต่น้ำมันหอมระเหยทำให้หนูถึงจันทรตาย มีค่า LD50 = 2.52, 2.56 กรัม/กก. (สำนักงานคณะกรรมการการสาธารณสุขมูลฐาน กระทรวงสาธารณสุข 2541)

การเตรียมยาสมุนไพรแบบง่ายและวิธีใช้

นำเมล็ดแก่บดเป็นผงรับประทานครั้งละ 1.5-3 ช้อนชา (น้ำหนัก 1-2 กรัม) ชงกับน้ำอุ่นช่วยขับลม นอกจากนี้เมล็ดกระวานยังใช้ผสมกับสมุนไพรที่มีฤทธิ์ขับถ่าย เช่น มะขามแขก เพื่อบรรเทาอาการใช้ท้องที่เกิดจากมะขามแขก

ชื่อสมุนไพร	: กระวานเทศ
ชื่อทางวิทยาศาสตร์	: <i>Elettaria cardamomum</i> (Linn.) Maton
วงศ์	: ZINGIBERACEAE
ชื่อท้องถิ่น	: กระวานแท้, กระวานอินเดีย, กระวานนอก (รุ่งรัตน์ 2540)

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

กระวานเทศ เป็นพืชที่มีถิ่นกำเนิดในทวีปเอเชียเช่น อินเดีย และศรีลังกา ปัจจุบันสามารถปลูกในประเทศเขตร้อนหลายแห่ง เช่น กัวเตมาลา เป็นต้น เป็นพืชล้มลุกอายุหลายปี สูง 2-4 เมตร มีเหง้าใต้ดิน ใบเดี่ยว รูปใบหอก มีกาบใบหุ้มรอบทำให้ดูคล้ายลำต้น ดอกช่อ แทงจากเหง้าใต้ดิน ผลแห้งแตกได้ รูปไข่ เปลือกผลเป็นริ้วตามยาวผล ยาวประมาณ 40 มม. สีน้ำตาล เท้ามีกลิ่นหอมเฉพาะตัว

สารสำคัญและประโยชน์

ตำรายาไทยใช้ผลสุกและเมล็ดแห้ง ซึ่งอาจเรียกว่าลูกเอล หรือลูกเอน เป็นยาขับลม ถ้านำมากลั่นด้วยไอน้ำ (steam distillation) จะได้น้ำมันหอมระเหยอยู่ประมาณ 3-10% เรียกว่า cardamom oil โปรีตีน 10% น้ำมันระเหยยาก 20-40% แป้ง แร่ธาตุแมงกานีสและเหล็ก ส่วนประกอบสำคัญของน้ำมันหอมระเหยคือ terpinyl acetate และ 1,8-cineol เป็นส่วนใหญ่ ตำรายาของอังกฤษและอเมริกาก็ใช้ผลกระวานเทศผสมกับผงจิง ผงกำยานพลู และผงเทียนตากบ เป็นยาบำรุงธาตุและขับลม พบว่ามีฤทธิ์ลดอาการเกร็งของลำไส้สัตว์ทดลอง

ชื่อสมุนไพร	: ข่า .
ชื่อทางวิทยาศาสตร์	: <i>Alpinia nigra</i> (Gaertn.) B.L. Burtt
วงศ์	: ZINGIBERACEAE
ชื่อท้องถิ่น	: ข่าตาแดง ข่าหยวก ข่าหลวง (ภาคเหนือ)

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ข่าเป็นพืชล้มลุกที่มีอายุหลายปี มีลำต้นสีขาวอยู่ใต้ดิน เรียกว่า เหง้า เหง้ามีข้อและปล้องเห็นชัดเจน ส่วนที่อยู่เหนือดินเป็นก้านและใบ สูงประมาณ 1-2 เมตร ใบสีเขียวเข้มเป็นมัน ใบเป็นแบบใบเดี่ยวออกสลับข้างกัน มีกาบใบหุ้มลำต้น ใบรูปรีขอบขนาน กว้าง 5-11 ซม. ยาว 20-40 ซม. เนื้อใบสองข้างมักไม่เท่ากัน ปลายแหลม ดอกออกมียอดเป็นช่อ ก้านดอกยาว แต่ละดอกมีขนาดเล็กสีชมพู ผลมีรูปร่างรีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1 ซม. (สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา กระทรวงสาธารณสุข 2541)

การปลูก

ใช้เหง้าหรือที่เรียกว่าแง่งข่าปลูก ข่าชอบดินโปร่งร่วนซุย ไม่มีน้ำขัง มีอาหารอุดม มีความชุ่มชื้นเหมาะสมควรปลูกในฤดูฝน โดยขุดแง่งข่าจากกอแม่เดิม ขนาดประมาณ 4-5 นิ้ว พร้อมตัดดินและรากฝังในหลุมที่ขุดไว้ หลุมละ 2-3 แ่ง แต่ละหลุมห่างกัน 70 ซม. กลบดินและรดน้ำให้ชุ่ม

ส่วนที่ใช้เป็นยา

เหง้าแก่สด หรือแห้ง

ช่วงเวลาเก็บเป็นยา

ช่วงที่เหง้าแก่

รสและสรรพคุณยาไทย

เหง้าข่า รสเผ็ดปรา่ ขี้บวม แก้บวม ฟกช้ำ เหง้าแก่นำมาตำละเอียด ใช้ทาบริเวณที่เป็นโรคกลากเกลื้อน หรือผสมเหล้าโรง ใช้ทาบริเวณที่เป็นลมพิษ ทาบ่อย ๆ จนกว่าจะหาย

ข้อมูลทางวิทยาศาสตร์

เหง้าชำประกอบด้วยน้ำมันหอมระเหย (Essential oil) 0.04% ในน้ำมันประกอบด้วยสารหลายชนิดเช่น Methyl cinnamate ร้อยละ 48% , Cineol ร้อยละ 20-30 Eugenol, Camphor, Pinenes เป็นต้น น้ำมันหอมระเหยจากเหง้าชำมีฤทธิ์ขับลม มีฤทธิ์ต้านเชื้อแบคทีเรีย และฆ่าเชื้อโรค โดยสาร 1 – acetoxychavicol acetate เป็นสารออกฤทธิ์ฆ่าเชื้อรา (Fungicidal)

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย ได้ศึกษาสมุนไพรข่าลิง (Alpinia conchigera Griff) พบว่ามีคุณสมบัติยับยั้งการเจริญของเชื้อแบคทีเรียและเชื้อราได้นอกจากนี้สถาบันฯ ได้ร่วมมือกับ พ.ญ. พัชรี สุนทรพะลิน คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดลในการศึกษาผลทางคลินิกพบว่า ครีมจากน้ำมันข่า 3% ให้ผลในการรักษาเชื้อราได้ร้อยละ 63.63 (พร้อมจิต, รุ่งระวี วงศ์สถิตย์, อาทร 2532)

การเตรียมยาสมุนไพรแบบง่ายและวิธีใช้

โรคกลากเกลื้อน เอาหัวข่าแก่ ๆ ล้างให้สะอาด ผานเป็นแว่นบาง ๆ หรือทุบให้แตกนำไปแช่เหล้าขาวทิ้งไว้ 1 คืน ทำความสะอาดบริเวณที่เป็นและใช้ไม้บาง ๆ เช็ดให้ผิวแดง ๆ และใช้น้ำยาที่ได้มาทาบริเวณที่เป็น ทาวันละ 3-4 ครั้ง จะกว่าจะหาย หายแล้วทาต่ออีก 7 วัน (หมายเหตุ จากข้อมูลทางวิทยาศาสตร์พบว่าน้ำมันหอมระเหยมีฤทธิ์ต้านเชื้อกลากได้ แต่จากการใช้ประสบการณ์ของการแพทย์ไทยพบว่าหัวข่าคองเหล้าใช้รักษาโรคเกลื้อน จึงแนะนำไว้เป็นทั้ง 2 อย่าง – ผู้เรียบเรียง)

ชื่อสมุนไพร	: ข่าลิง
ชื่อวิทยาศาสตร์	: <i>Alpinia officinarum</i> Hance.
วงศ์	: ZINGIBERACEAE
ชื่อท้องถิ่น	: ข่าเล็ก , ข่าน้อย

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

เป็นไม้ล้มลุกจำพวกเหง้า ลักษณะเหมือนข่าทุกประการ แต่มีขนาดเล็กกว่าราวๆ เท่านั้น มีกลิ่นและรสเผ็ดร้อนฉุนมาก จนใช้ปรุงอาหารไม่ได้ ใช้เหง้าผสมแป้งทำเหล้า หรือต้มเอาน้ำผสมเหล้า ทำให้กลิ่นฉุนและแรง เกิดตามป่าดงดิบ (หมอเสงี่ยม, 2519)

สรรพคุณ

เหง้า	: รสเผ็ดร้อนซ่า แก้กามโรค แก้ปวดท้อง แก้จุกเสียดแน่นเฟ้อ
ต้น	: รสเผ็ดร้อนซ่า แก้ฝีดาษ ฝีทราย ฝีเส้น ฝีฝักบัว
ใบ	: รสเผ็ดร้อน แก้เคลื่อนไหวน้อยเคลื่อนไหวใหญ่ นำพวยธิต่างๆ
ดอก	: ขับพยาธิในลำไส้
ราก	: แก้พิษฝี

- ชื่อสมุนไพร** : จิง
- ชื่อทางวิทยาศาสตร์** : *Zingiber officinale* Rosc.
- วงศ์** : ZINGIBERACEAE
- ชื่อท้องถิ่น** : จิงเผือก (เชียงใหม่) จิงเกลง จิงแดง (จันทบุรี) สะเอ (กะเหรี่ยง-แม่ฮ่องสอน) (คำนึ่ง 2538)

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

(พร้อมจิต 2538) จิงเป็นพืชล้มลุกอายุหลายปีที่มีลำต้นอยู่ใต้ดิน เรียกว่าเหง้า เนื้อของเหง้าสีขาวนวล ส่วนที่อยู่เหนือดินงอกออกจากเหง้าสูงประมาณ 0.5 เมตร ใบเดี่ยวออกแบบสลับ ใบเรียวกว้าง ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ และมีขนาดกว้าง 1-3 ซม. ยาว 10-25 ซม. ดอกออกเป็นช่อจากเหง้า มีก้านช่อยาว 10-20 ซม. ดอกสีเหลืองและมีปลายกลีบม่วงแดง มีกลีบเลี้ยงสีเหลืองอมเขียวหุ้มอยู่

การปลูก

จิงปลูกโดยใช้เหง้าแก่
 จิงชอบดินเหนียวปนทรายอุดมสมบูรณ์ค่อนข้างชุ่มชื้นแต่ระบายน้ำได้ดี ไม่ชอบน้ำขัง และ เพราะจะทำให้จิงเน่า แสงแดดพอสมควร (รุ่งระวี 2538)

ส่วนที่ใช้เป็นยา

เหง้าแก่สด (วงศ์สถิตย์ 2538) (คำนึ่ง 2531)

ช่วงเวลาที่เก็บเป็นยา

เก็บเกี่ยวในช่วงอายุ 11-12 เดือน (คำนึ่ง 2531)

รสและสรรพคุณยาไทย

รสหวานเผ็ดร้อน แก้ลมจุกเสียด แก้เสมหะบำรุงธาตุ แก้คลื่นเหียนอาเจียน (อาทร 2538) (รุ่งระวี 2536)

ข้อมูลทางวิทยาศาสตร์

เหง้ามีน้ำมันหอมระเหย ประมาณ 7% ทั้งนี้ปริมาณเปลี่ยนแปลงได้ขึ้นอยู่กับวิธีปลูกและช่วงเวลาที่เก็บ ในน้ำมันมีสารเคมีหลายชนิด ที่สำคัญมี Zingiberine, Zingiberol, Citral, Zingiol เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีสารชื่อ Oleo-resin อยู่ในปริมาณสูง

เป็นสารที่ทำให้จึงมีรสเผ็ดและกลิ่นหอม น้ำมันหอมระเหยที่มีอยู่ในจึงมีฤทธิ์ต่อต้านเชื้อแบคทีเรียที่ทำให้เกิดหนอง และมีฤทธิ์ขับลม ช่วยกระตุ้นการบีบตัวของกระเพาะอาหารและลำไส้ ยังมีการศึกษาวิจัยพบว่า สารสกัดของจึงป้องกันการการคลื่นไส้ อาเจียน เมารถ เมารถเรือได้ดี ปัจจุบันกำลังพัฒนาเป็นยาแก้คลื่นไส้ อาเจียน ของหญิงมีครรภ์ (ศาสตราจารย์หญิงแพรว 2537)

การเตรียมยาสมุนไพรแบบง่ายและวิธีใช้

การใช้จึงรักษาอาการ ไอ มีเสมหะ ทำได้โดยใช้เหง้าจึงแก่ฝนกับน้ำมะนาว หรือใช้เหง้าจึงสดตำผสมน้ำเล็กน้อย คั้นเอาน้ำและแทรกเกลือชนิดน้อย ใช้กวาดคอหรือจิบบ่อย ๆ (พร้อมจิต 2537)

ชื่อสมุนไพร	: ขมิ้นชัน
ชื่อทางวิทยาศาสตร์	: <i>Curcuma longa</i> Linn..
วงศ์	: ZINGIBERACEAE
ชื่อท้องถิ่น	: ขมิ้น (ทั่วไป) ขมิ้นแกง ขมิ้นหยวก ขมิ้นหัว (เชียงใหม่) ขี้มัน หมิ้น (ใต้) ตายอ (กะเหรี่ยง-กำแพงเพชร)

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ขมิ้นเป็นพืชล้มลุก ต้นสูงประมาณ 50-70 ซม. มีเหง้าอยู่ใต้ดิน เนื้อในของเหง้ามีสีเหลืองเข้มจนถึงสีแสดเข้ม มีกลิ่นหอมเฉพาะ ใบเป็นใบเดี่ยว ก้านยาว ใบเหนียว เรียวและปลายแหลม กว้าง 12-15 ซม. ยาว 30-40 ซม. ดอกเป็นดอกช่อทรงกระบอก มีก้านช่อแทงจากเหง้าโดยตรง ยาว 7-15 ซม. ดอกย่อยสีเหลืองอ่อน มีกลีบประดับสีเขียวอมชมพู ดอกบานครั้งละ 3-4 ดอก ผลรูปกลม มี 3 พู

การปลูก

ขมิ้นชอบอากาศค่อนข้างร้อนและมีความชุ่มชื้นในเวลากลางวัน ชอบดินร่วนซุยที่ระบายน้ำได้ดี วิธีปลูกใช้เหง้าแก่ที่อายุ 11-12 เดือน ตัดเป็นท่อนให้มีตาท่อนละ 1-2 ตา ปลูกลงแปลงในหลุมลึกประมาณครึ่งคืบ หลังจากปลูก 5-7 วัน ขมิ้นจะเริ่มงอก หากฝนไม่ตก ควรรดน้ำทุกวัน เมื่อปลูกได้ 7 เดือน ใบขมิ้นจะเริ่มมีสีเหลือง แสดงว่าหัวขมิ้นเริ่มแก่ ปล่อยให้ขมิ้นไว้ในแปลงจนอายุ 9-10 เดือน จึงขุดมาใช้ได้ (ถนอมศรี 2538)

ส่วนที่ใช้เป็นยา

เหง้าแห้งและสด

รสและสรรพคุณยาไทย

รสฝาด กลิ่นหอม แก้โรคผิวหนัง ผื่นคัน ขับลม ท้องร่วง รักษาแผลในกระเพาะอาหาร (รศ.ดร.วันดี 2537)

ข้อมูลทางวิทยาศาสตร์

เหง้าขมิ้นมีน้ำมันหอมระเหย (Essential oil) ประมาณร้อยละ 2-6 เป็นน้ำมันสีเหลืองมีสารหลายชนิด คือ Turmerone, Zingiberene, Borneol เป็นต้น และมีสารสีเหลืองส้มคือ เคอร์คิวมิน (Curcumin) ประมาณร้อยละ 1.8-5.4

จากการศึกษาพบว่า ขมิ้นมีฤทธิ์ป้องกันการเกิดแผลในกระเพาะ มีฤทธิ์ลดการอักเสบ ขับน้ำดี และฤทธิ์คลายกล้ามเนื้อเรียบได้ โดยที่ฤทธิ์ป้องกันการเกิดแผลในกระเพาะเกิดจากสารเคอร์คิวมิน (Curcumin) ขนาด 50 มิลลิกรัม/กิโลกรัม ทำให้เกิดการกระตุ้นการหลั่ง mucin ออกมาเคลือบกระเพาะ แต่ถ้าใช้ขนาดสูงอาจทำให้เกิดแผลในกระเพาะได้ ส่วนฤทธิ์ลดการอักเสบเกิดจากสารเคอร์คิวมินและน้ำมันหอมระเหย ทำให้ขมิ้นมีผลช่วยบรรเทาอาการปวดท้องเนื่องจากแผลในกระเพาะอาหารได้

ฉวีวรรณ พุทธิสุนันท์และคณะ (2529) ศึกษาผลของยาแคปซูลขมิ้นในผู้ป่วยที่มีอาการปวดท้องเนื่องจากแผลเปื่อยในกระเพาะอาหารและลำไส้เล็กดูโอมินัม โดยดูการเปลี่ยนแปลงของเยื่อผนังภายในกระเพาะอาหารลำไส้เล็กดูโอมินัม ด้วยกล้องส่องตรวจ (Endoscope) ในผู้ป่วยชาย 8 ราย หญิง 2 ราย อายุระหว่าง 16-60 ปี ผู้ป่วยที่มีแผลเปื่อย 10 รายนี้เป็นแผลในลำไส้เล็ก 2 ราย มีขนาดแผล 0.5-1.5 ซม. โดยให้รับประทานขมิ้นขนาดแคปซูลละ 250 มก. ครั้งละ 2 แคปซูลก่อนอาหาร 3 มื้อ ครั้งถึงหนึ่งชั่วโมงและก่อนนอน ปรากฏว่าแผลของผู้ป่วยหายเรียบร้อยละ 4 สัปดาห์

อัญชลี อินทนนท์ และคณะ (2529) ได้ทำการทดลองใช้ขมิ้นในการรักษาผู้ป่วยที่มีอาการปวดท้องด้วยอาการ โรคแผลเปptic (Peptic Ulcer) โดยเปรียบเทียบกับการใช้ไตรซิลิเกต (Trisilicate) ซึ่งเป็นยาลดกรดขององค์การเภสัชกรรม ได้ผลดังนี้คือ อาการดีขึ้นมากหลังรักษาด้วยขมิ้นชันครบ 12 สัปดาห์จำนวน 15 ราย คิดเป็น 60% หายเป็นปกติ 1 ราย คิดเป็น 5.8 % อาการดีขึ้นมากหลังจากรักษาด้วยไตรซิลิเกต 5 ราย คิดเป็น 50% หายเป็นปกติ 4 ราย คิดเป็น 40%

ธรา อ่อนชมจันทร์ และคณะ (2532) ได้ทดลองรักษาอาการท้องอืดด้วยขมิ้นแคปซูลเปรียบเทียบกับการใช้ยา Flatulence ในผู้ป่วย 200 ราย พบว่ายาทั้งคู่ให้ผลในการรักษาไม่แตกต่างกันเช่นเดียวกับ วิษณุ ธรรมลิขิต และคณะ (2535) ได้ทำการวิจัยเพื่อทดสอบประสิทธิภาพของขมิ้นชันในการรักษากลุ่มอาการท้องอืดเพื่อเปรียบเทียบกับยาหลอกและยา Flatulence และขมิ้นชัน มีอาการดีขึ้นและหายไป ร้อยละ 83 และ 87 ตามลำดับ และทั้ง 3 กลุ่มมีอาการแทรกซ้อนจากการรักษาไม่แตกต่างกัน แต่อาการต่างๆ ที่เกิดขึ้นไม่รุนแรงและหายได้เอง

อัญชลี และอุไรวรรณ (2537) ได้ศึกษาฤทธิ์ต้านอักเสบของเหง้าขมิ้นในหนูขาว เมื่อได้รับสารคาราจีแนน พบว่าน้ำคั้นขมิ้นขนาดต่ำสุดที่สามารถแสดงฤทธิ์ต้านอักเสบได้มีขนาดเท่ากับเหง้าสด 0.5 กรัม/น้ำหนักตัว 1 กก. เมื่อให้ทางปากคือ 2 ก./กก. และพบว่า 95% ethanol extract และ hexane extract แสดงฤทธิ์ต้านการอักเสบเมื่อให้ทางช่องท้องและทางปาก ผลการทดลองแสดงให้เห็นว่าเหง้าขมิ้นมีสารที่มีฤทธิ์ต้านการอักเสบหลายชนิด ซึ่งมีความแตกต่างกันทั้งในด้านความสามารถในการละลายในน้ำ หรือไขมัน ความแรงในการออกฤทธิ์ และสามารถในการดูดซึมเข้าสู่กระแสเลือด เมื่อให้ยาทางปาก

Soudamini K.K และคณะ (1989) ได้ทำการศึกษาเรื่อง Inhibition of chemical carcinogenesis by curcumin โดยทดลองกับหนูถีบจักรที่ได้รับสารสกัดขมิ้น 5% ที่ผิวหนังก่อนให้สารที่ทำให้เกิด sarcomas ใช้เวลาทดลอง 15 สัปดาห์โดยมีกลุ่ม control ผลปรากฏว่า 88% ที่ไม่ได้ให้ขมิ้นชั้นเกิด papilloma 44% และ 33% ตามลำดับ แสดงว่าสารสกัด curcumin ให้ผลดีในการยับยั้งการเกิด tumors

กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ได้ทำการทดสอบพิษเฉียบพลันด้วยสารสกัด 50% แอลกอฮอล์ของเหง้าขมิ้นชั้น พบว่าไม่ปรากฏพิษใด ๆ ในหนูถีบจักร และการทดสอบพิษเรื้อรังของผงขมิ้นชั้นในหนูขาวทั้งเพศผู้เพศเมียและมีกลุ่มควบคุม โดยกลุ่มทดลองจะได้รับยาในขนาดเทียบเท่ากับ 1, 83, 166 ของขนาดที่ใช้ในการรักษาคอนใช้เวลาทดลอง 6 เดือนผลปรากฏว่าหนูที่ได้รับยา 83 เท่า และ 166 เท่า กินอาหารได้น้อยและเติบโตช้ากว่ากลุ่มที่ได้รับยา 1 เท่า และกลุ่มควบคุมและเมื่อตรวจโลหิตวิทยาและชีวเคมีไม่ปรากฏความผิดปกติ หรือแสดงให้เห็นพยาธิสภาพในระบบต่าง ๆ ของสัตว์แต่อย่างใด

การเตรียมยาสมุนไพรอย่างง่ายและวิธีใช้

1. ขมิ้นใช้รักษาโรคกระเพาะอาหารโดยการนำเหง้าแก่สดล้างให้สะอาด (ไม่ต้องปอกเปลือก) หั่นเป็นชิ้นบาง ๆ ตากแดดจัดสัก 1-2 วัน บดให้ละเอียด ผสมน้ำผึ้งปั้นเป็นลูกกลอนหรือบรรจุเป็นแคปซูล เก็บไว้ในขวดสะอาดและมิดชิด รับประทานครั้งละ 500 มิลลิกรัม วันละ 4 ครั้ง หลังอาหารและก่อนนอน

บางคนรับประทานแล้วอาจมีอาการแพ้ขมิ้น เช่น คลื่นไส้ ท้องเสีย ปวดหัว นอนไม่หลับ เป็นต้น หากมีอาการดังกล่าวให้หยุดยาและเปลี่ยนไปใช้ยาชนิดอื่นแทน

ชื่อสมุนไพร	ขมิ้นอ้อย
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Curcuma zedoaria</i> Rosc.
วงศ์	Zingiberaceae
ชื่อท้องถิ่น	ขมิ้นชัน แห้วดำ ตะเมียด

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ขมิ้นที่นิยมใช้ได้แก่ ขมิ้นชัน และขมิ้นอ้อย ทั้งขมิ้นชันและขมิ้นอ้อยเป็นพืชล้มลุก มีเหง้าอยู่ใต้ดิน ขมิ้นชันจะมีเหง้าเล็กกว่าและสีเหลืองเข้มกว่าขมิ้นอ้อย ทั้งขมิ้นชันและขมิ้นอ้อยใช้เป็นเครื่องเทศ ในการปรุงอาหารไทย นิยมใช้ขมิ้นอ้อยมากกว่าขมิ้นชันเพราะกลิ่นไม่ฉุนมาก เหง้าขมิ้นสดนิยมใช้แต่งสีอาหารหลายชนิดเพื่อให้มีสีเหลือง เช่น ข้าวหมกไก่ แกงเหลือง แกงกระหรี เนย เนยแข็ง ผักคอง ขนมเบื่องฉนวน และผงมัสดาร์ต เป็นต้น การใช้ขมิ้นแต่สีอาหารนั้นมีข้อเสียคือ ทำให้อาหารมีกลิ่นซึ่งบางคนไม่ชอบ

ขมิ้นเป็นพืชที่ปลูกง่ายชอบดินร่วนซุยที่ระบายน้ำได้ดี ชอบอากาศ ร้อนและชื้น ปัจจุบันประเทศไทยปลูกขมิ้นชันส่งขายเป็นสินค้าออก (ศาสตราจารย์เพียว 2537)

สารสำคัญ

คูเรอิมขมิ้นชัน - สมุนไพรที่ควรปลูกเพื่อใช้เป็นยาประจำบ้าน

ประโยชน์ทางยา

ในทางยามักใช้ขมิ้นชัน โดยใช้ประโยชน์ดังนี้

1. ทาแก้โรคผิวหนังผื่นคัน รักษาแผลพุพอง แก้อาการแพ้เนื่องจากแมลงกัดต่อย สารที่ออกฤทธิ์คือสารสำคัญในน้ำมันหอมระเหยซึ่งมีฤทธิ์ยับยั้งการเจริญเติบโตของเชื้อแบคทีเรีย และเชื้อรา

วิธีใช้ ก. ใช้เหง้าขมิ้นชันสดล้างสะอาด ตำละเอียด คั้นน้ำ ใส่แผล

ข. ใช้เหง้าสดฝนกับน้ำต้มสุก ทาแผล

ค. ใช้ผงขมิ้นชัน ผสมน้ำต้มสุกพอประมาณ ทาแผล

ง. ใช้ผงขมิ้นโรยบริเวณแผล

จ. ใช้ผงขมิ้นชันผสมน้ำมันมะพร้าว อัตราส่วน 1:2 เที่ยวไฟอ่อน ๆ คนตลอด

เวลาจนได้น้ำมันสีเหลือง ทาบริเวณแผล

2. ใช้รับประทานแก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ จุกเสียดแน่น (dyspepsia)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

วิธีใช้ ใช้เหง้าขมิ้นชันสด ล้างสะอาด หั่นเป็นชิ้นบาง ๆ ตากแดดจัด ๆ 2 วัน บดให้เป็นผงละเอียด ผสมกับน้ำผึ้งปั้นเป็นลูกกลอนขนาดปลายนิ้วก้อยเก็บไว้รับประทานครั้งละ 2-3 เม็ด วันละ 4 ครั้ง หลังอาหาร และก่อนนอน หรือใช้เหง้าขมิ้นชันสดล้างสะอาด ตำละเอียด คั้นเอาน้ำผสมดื่มสุกเท่าตัวรับประทานครั้งละ 2 ช้อนโต๊ะ วันละ 4 ครั้ง หลังอาหาร และก่อนนอน บางคนอาจแพ้ รับประทานแล้วท้องเสีย ต้องรีบหยุดยาทันที

3. ช่วยป้องกันโรคกระเพาะอาหาร และรักษาแผลเปื่อยในกระเพาะและลำไส้

จากการวิจัยทางคลินิกพบว่า เคอร์คูมินกระตุ้นให้เกิดการหลั่งมิวซิน (mucin) ในกระเพาะ จึงช่วยป้องกันแผลในกระเพาะได้ เคอร์คูมินในขนาดต่ำกว่า 50 มก/กก. จะช่วยป้องกันการเกิดแผลในกระเพาะที่เกิดจากยาเฟนิลบูทาโซน (phenylbutazone), แอสไพริน และ 5-ไฮดรอกซีทริปตามีน (5-hydroxytryptamine) ในหนูตะเภาได้ แต่ถ้าให้ในขนาดที่สูงขึ้นถึง 100 มก/กก. จะทำให้เกิดแผลในกระเพาะได้ เนื่องจากทำให้มีการหลั่งมิวซินน้อยลง และพบว่าขมิ้นชันสามารถช่วยรักษาแผลเปื่อยในกระเพาะอาหารและลำไส้เล็กได้ผลดี

4. ช่วยลดอาการอักเสบชนิดเฉียบพลันได้ดี

จากการวิจัยพบว่าเคอร์คูมิน และน้ำมันหอมระเหยในขมิ้นมีฤทธิ์ลดอาการอักเสบเฉียบพลันได้ดีกว่าการอักเสบเรื้อรังโดยการไปลดฮิสตามีน (histamine) ซึ่งเป็นสารที่ทำให้เกิดการอักเสบ จากฤทธิ์ลดการอักเสบนี้เองจึงมีผู้นำขมิ้นไปใช้รักษาโรคทางเดินหายใจ ลดอาการไอ ขับเสมหะ รักษาโรคไขข้ออักเสบ และใช้ผสมในยาสีฟันเพื่อลดอาการอักเสบของเนื้อเยื่อในช่องปากและรักษาเหงือกอักเสบ

5. ช่วยย่อยอาหาร

สารเคอร์คูมินมีฤทธิ์ขับน้ำดี จึงเป็นผลให้มีการย่อยอาหารดีขึ้น (ทำให้อาการจุกเสียดแน่นบรรเทาได้)

6. มีฤทธิ์ต้านมะเร็ง

มีการทดลองใช้สารสกัดขมิ้นชันด้วยอีเทอร์ และขี้ผึ้งเคอร์คูมิน เพื่อรักษามะเร็งผิวหนัง พบว่าสามารถลดก้อนมะเร็งและอาการคันได้ ทำให้แผลแห้งและแผลเล็กลง

ข้อควรระวังในการใช้ขมิ้นชัน

ขมิ้นชันทำให้แห้งได้ในระยะแรก ๆ ของการตั้งครรภ์ แต่ไม่มีผลต่อการตกไข่ ดังนั้นจึงควรระวังในการใช้กับหญิงมีครรภ์ เพราะการใช้ขมิ้นในขนาดสูง ๆ อาจเป็นอันตรายได้ นอกจากนี้การใช้ขมิ้นนาน ๆ อาจเกิดฤทธิ์ข้างเคียงได้ เช่น อาเจียน ถ่ายเป็นเลือด ง่วงงาม ตื่นกลัว เป็นต้น

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

จะเห็นว่าไขมันเป็นสมุนไพรที่มีประสิทธิภาพในการรักษา และจากการวิจัยก็ไม่พบพิษที่เกิดเฉียบพลัน คนไทยโดยเฉพาะคนภาคใต้รับประทานไขมันเป็นอาหารกันมานานแล้ว อีกทั้งกระทรวงสาธารณสุขแนะนำให้ใช้ไขมันชั้นในโครงการสาธารณสุขมูลฐานอีกด้วย จึงนับว่าไขมันเป็นสมุนไพรที่น่าใช้และน่าปลูกชนิดหนึ่ง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ชื่อสมุนไพร	: เปราะหอม
ชื่อวิทยาศาสตร์	: <i>Kaempferia galanga</i> Linn.
วงศ์	: ZINGIBERACEAE
ชื่อท้องถิ่น	: เปราะหอมแดง, เปราะหอมขาว, ว่านหอม, หอมเปราะ, ว่านดินดิน (เหนือ) ว่านแผ่นดินเย็น (เชียงใหม่) ชู (แม่ฮ่องสอน)

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

เป็นไม้ล้มลุก ใบอ่อนม้วนเป็นกระบอกออกมาแล้วแผ่ราบบนหน้าดิน ต้นหนึ่งมักมี 1-2 ใบ ทรงกลมโต ยาวประมาณ 3-4 นิ้ว หน้าใบเขียว เปราะหอมแดงท้องใบสีแดง เปราะหอมขาวท้องใบสีขาว มีกลิ่นหอม หัวกลมเหมือนหัวกระชาย ใบออกงานในหน้าฝน แห้งไปในหน้าแล้ง เกิดตามที่สูงชันและในป่าดงดิบ และป่าเบญจพรรณทั่วไป

สรรพคุณ

ของเปราะหอมแดง

- ใบ : รสเผ็ดขม แก้เกลื้อนซ้าง
- ดอก : รสหอมร้อน แก้ตาอักเสบ ตาและขี้บ่น้ำนม
- ต้น : รสเผ็ดขม แก้ท้องอืดท้องเฟ้อ
- หัว : รสเผ็ดขม ขับเลือดและหนองให้ตก แก้ไอ แก้ลมพิษ แก้ผื่นคัน แก้บาดแผล แก้เสมหะ เจริญไฟธาตุ แก้ลมท้อง

ของเปราะหอมขาว

- ดอก : รสหอมร้อน แก้เด็กนอนสะดุ้งหวา ร้องไห้ตาเหลือก ตาซ้อน เหลือบดูสูง
- ต้น : รสเผ็ดขม ขับเลือดเน่าของสตรี
- หัว : รสเผ็ดขม ขับเลือดและหนองให้ตก แก้ไอ แก้ลมพิษ แก้ผื่นคัน แก้บาดแผล แก้เสมหะ เจริญไฟธาตุ แก้ลมท้อง (หมอเสงี่ยม , 2519)

ชื่อสมุนไพร	ไพล
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Zingiber purpureum</i> Rosc.
วงศ์	ZINGIBERACEAE
ชื่อท้องถิ่น	ปลูอย ปลูย (ภาคเหนือ) ว่านไฟ (ภาคกลาง) มีนสะถ่าง (เงี้ยว-แม่ฮ่องสอน)

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไพลเป็นพืชล้มลุก ลำต้นใต้ดินที่เรียกว่าเหง้า เหง้ามีขนาดใหญ่ มีเนื้อในสีเหลืองอมเขียว และมีกลิ่นหอมเฉพาะ ลำต้นเทียมแทงขึ้นมาจากดิน ลำต้นสีเขียว มีใบออกตรงข้ามกัน ใบมีลักษณะยาวเรียว เนื้อใบบางและปลายแหลม โคนใบแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น ดอกออกเป็นช่อแทงจากดิน โดยตรงมีกลีบประดับซ้อนกันแน่น มีดอกเหลืองอยู่ระหว่างกลีบประดับ (รุ่งรัตน์ 2540)

การปลูก

ใช้เหง้าใต้ดินปลูก โดยขุดเหง้าจากกอเดิม ตัดลำต้นทิ้งชำพันธุ์ไพลในหลุม แล้วนำไปวางให้ด้านที่แตกหน่อตั้งขึ้นกลบดินหนา 2-3 ซม. และดูแลความชุ่มชื้น ไพลชอบดินเหนียวปนทรายระบายน้ำได้ดี แสงแดดพอสมควร ไม่ชอบน้ำขังและจะปลูกเป็นแปลงหรือเป็นกอก็ได้

ส่วนที่ใช้เป็นยา

เหง้าแก่จัด

ช่วงเวลาที่เหมาะสม เก็บเหง้าแก่จัด หลังจากต้นไพลลงหัวแล้วเก็บเกี่ยวในช่วงที่ไพลอายุ 10 เดือนขึ้นไป ขุดด้วยความระมัดระวัง ล้างสะอาดและตากแดดให้แห้ง

รสและสรรพคุณยาไทย

สรรพคุณแก้ฟกช้ำ บวม เคล็ดขอก ขับลม ท้องเดินและช่วยขับระดูประจำเดือนสตรี นิยมใช้เป็นยาหลังคลอดบุตร

ข้อมูลทางวิทยาศาสตร์

(ศาสตราจารย์หญิงพเยาว์ 2537) เหง้าไพลมีน้ำมันหอมระเหย (Essential oil) ปัจจุบันมีการศึกษาองค์ประกอบทางเคมี และทราบสูตรโครงสร้างของสารประกอบในไพลกว่า 20 ชนิด

การศึกษาเภสัชวิทยาพบว่าสารประกอบ Terpene หลายชนิดจากไพลมีฤทธิ์ในการลดการอักเสบ (anti-inflammatory) และมีคุณสมบัติบรรเทาอาการปวดด้วย เนื่องจากมีฤทธิ์เป็นยาชาเฉพาะที่ ยาครีมไพลมีฤทธิ์ในการลดอาการบวมในสัตว์ทดลองเช่นกัน

การศึกษาทางคลินิก ศศิธร วสุวัต และคณะ (1989) โดยความร่วมมือของนายแพทย์กรุงไกร เจนพาณิชย์ คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาลมหาวิทยาลัยมหิดล ทดลองในผู้ป่วย 8 ราย อายุระหว่าง 21-77 ปี เป็นชาย 3 ราย หญิง 5 ราย มีอาการเจ็บปวดเมื่อยจากสาเหตุต่าง ๆ กัน ทุกคนพอใจในผลการใช้ครีมเพราะสามารถบำบัดอาการเจ็บปวดเมื่อยได้จริง และอาสาสมัครทดลองใช้ครีมไพลรักษาอาการเคล็ด ปวด บวม กล้ามเนื้อหัวใจและข้อเข่า ประมาณ 150 ราย แจ้งผลในการใช้ยาครีมไพลนี้ว่าเป็นที่พอใจปัจจุบันองค์การเภสัชกรรมได้ผลิตผลิตภัณฑ์จากไพลภายใต้ชื่อครีมไพลจีซาล ใช้บรรเทาอาการปวดเมื่อยและปวดบวม

Ozaki Y และคณะ (1991) ได้ทำการศึกษาสารสกัดแห้งไพลด้วย Milhanol, ether, n-hexane และน้ำทำการทดลองกับหนู พบว่าสารนี้ออกฤทธิ์เป็น anti-inflammatory และ analgesic action

Panthyony A และคณะ (1990) ได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบฤทธิ์ด้านการอักเสบของสารสกัดไพลด้วย hexane ในขนาด 300 มก./กก. น้ำหนักตัวพบว่าสามารถยับยั้งการบวมของอุ้งเท้าหนูจากการฉีดสารอีแวน และยังมีฤทธิ์ในการแก้ไข้ แก้ปวดด้วย

ปัทมา สุนทรสารกุล และคณะ (1990) ได้ศึกษาผลการทดลองอักเสบของผลิตภัณฑ์ไพลจีซาล ซึ่งประกอบด้วยน้ำมันไพล 14% ในครีมเบส เปรียบเทียบกับผลิตภัณฑ์ยาทาแก้อักเสบ 2 ชนิด คือ 5% phenybutazone Cream และ 1% diclofenae diethy lammonium gel การตรวจลดอาการปวดจากการฉีดสารอีแวนเข้าอุ้งเท้าหนู พบว่า ผลการลดการอักเสบของผลิตภัณฑ์ครีมไพลจีซาล มีผลใกล้เคียงกับยาทั้ง 2 ชนิด ดังกล่าว

วัลภา อนันตสานต์ และคณะ (1980) ได้ทำการศึกษาฤทธิ์ของน้ำสกัดไพล ต่อกล้ามเนื้อเรียบในหนูขาว พบว่าสารสกัดไพลด้วยน้ำมันขนาด 0.8 mg/m/m 16/mg/m/ และ 64 mg/m/ สามารถลดการบีบตัวของมดลูก และกระเพาะอาหารส่วนต้นได้ 100%

ประคอง พันธุ์อุไร และคณะได้ทดลองน้ำมันหอมระเหยจากสารสกัดไพลทาผนังห้องกันยุงกัด พบว่าสามารถป้องกันยุงกัดได้ถึง 3 ชั่วโมง เมื่อทดลองความเป็นพิษกับผิวหนังกระต่าย ไม่พบ อาการอักเสบหรือระคายเคือง ต่อผิวหนังแต่อย่างใด

ศ.น.พ. อวย เกตุสิงห์ และคณะ (2533) ได้ทดลองใช้ครีมไพลจีซาล (14% น้ำมันไพล) เปรียบเทียบกับการใช้ยาหลอกกับอาสาสมัคร พบว่าการใช้ครีมไพลจีซาล ทดลองรักษารอยข้ำของเลือดได้ผิวหนังได้ผลดี ต่างจากการใช้ยาหลอก เช่นเดียวกัน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

น.พ. วิรุฬห์ เหล่าภัทรเกษม และคณะ (2536) ที่ได้ทำการทดลองประสิทธิภาพของครีม ไพลีซาลกับผู้ที่บาดเจ็บข้อเท้าแพลง เปรียบเทียบกลุ่มที่ได้รับยาหลอก พบว่ากลุ่มที่ได้รับยา ไพลีซาลมีอาการปวด และบวมของข้อเท้าน้อยกว่ากลุ่มที่ได้รับยาหลอกอย่างมีนัยสำคัญ

การทดสอบความเป็นพิษ (Toxicity assesment)

การทดสอบความเป็นพิษเฉียบพลันไม่พบอาการเป็นพิษแม้จะให้สารสกัดไพลด้วย อัลกอฮอล์ 50% ในขนาดเท่ากับไพล 10 ก./กก. ทั้งกรอกทางปาก และฉีดเข้าใต้ผิวหนังหนูถีบจักร และเมื่อให้สารสกัด D (แขวนตะกอนใน 2% tween 80) ในขนาดสูงเทียบเท่าไพล 30 ก./กก. ทั้งกรอกทางปากและฉีดเข้าทางช่องท้อง แต่เมื่อให้เกลือโซเดียมของสาร D ที่ละลายในน้ำฉีดเข้าช่องท้องในขนาด 450 มก./กก. จะทำให้หนูมีอาการหายใจถี่และถี่ เคลื่อนไหวน้อย และขาหลังมีอาการอ่อนเปลี้ยกว่าปกติ แต่หนูทั้งหมดยังมีชีวิตอยู่รอดภายหลังการทดลอง

การทดสอบความเป็นพิษเรื้อรัง ไม่พบอาการผิดปกติใด ๆ ทั้งจากการตรวจสอบลักษณะทั่วไป gross examination และจากการตรวจสอบทางชีวพยาธิวิทยา และมีผู้ทดสอบความเป็นพิษในหนูขาวพบว่าขนาดที่ทำให้หนูขาวตายครั้งหนึ่งของจำนวนที่ทดลองคือ 4.00 ก./กก. อาการที่พบคือตัวแข็งซีด ชัก หายใจขัด และตายในที่สุด การใช้ Quinidine 5.6 มก./กก. ร่วมกับ Propanolol 2 มก./กก. จะช่วยลดอัตราการตายลงตัวทำให้ขนาดที่ทำให้หนูตายครั้งหนึ่งของจำนวนที่ทดลองเปลี่ยนเป็น 6.00 ก./กก. เมื่อกรอกสารสกัดไพลด้วยอัลกอฮอล์ 50% ในหนูถีบจักร 10 ก./กก. ซึ่งเป็นขนาด 250 เท่าของขนาดที่ใช้ในคน และโดยการฉีดเข้าใต้ผิวหนัง 10 ก./กก. ยังไม่แสดงอาการพิษ

การเตรียมยาสมุนไพรแบบง่าย

เหง้าไพลใช้เป็นยารักษาอาการเคล็ดขัดยอก ฟกช้ำ โดยใช้เหง้าประมาณ 1 เหง้า ตำแล้วคั้นเอาน้ำทา ถูวนบริเวณที่มีอาการ หรือตำให้ละเอียดผสมเกลือเล็กน้อยคลุกเคล้า แล้วนำมาห่อเป็นลูกประคบอังไอน้ำให้ความร้อนประคบบริเวณปวดเมื่อยและฟกช้ำ เข้าเย็น จนกว่าจะหายหรือ ทำเป็นน้ำมันไพลไว้ใช้ก็ได้ โดยเอาไพล หนัก 2 กิโลกรัม ทอดในน้ำมันพืชร้อน ๆ 1 กิโลกรัม ทอดจนเหลืองแล้วเอาไพลออก ใส่กานพลูผงประมาณ 4 ช้อนชา ทอดต่อด้วยไฟอ่อน ๆ 1 กิโลกรัม ทอดจนเหลืองแล้วเอาไพลออก ใส่กานพลูผงประมาณ 4 ช้อนชา ใส่ในภาชนะปิดฝา ปิดฉิด รอจนเย็นจึงเขย่าการบูรให้ละลาย น้ำมันไพลนี้ใช้ทาถูนวด 2 ครั้ง เข้า-เย็น หรือเวลาปวด (สูตรนี้เป็นของนายวิบูลย์ เข็มเฉลิม อ.สนามชัยเขต จ.ฉะเชิงเทรา)

ชื่อสมุนไพร	: ไพลดำ
ชื่อวิทยาศาสตร์	: <i>Zingiber ottensii</i> Valenton
วงศ์	: ZINGIBERACEAE
ชื่อท้องถิ่น	: ไพลสีม่วง , ดากเงาะ (ปัตตานี) , จะเงาะ (มลายู)

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ลักษณะทั่วไปเหมือนไพลบ้าน ใบและลำต้นสีเขียว แต่แตกหน่ออ่อนมีรากเก็บอาหาร พองออก เหมือนกระชาย เนื้อในเหง้าและกระโปกสีดำ กลิ่นทั้งต้นและเหง้าเหมือนไพลบ้าน พบตามป่าดงดิบเขาสูง ในฝั่งประเทศลาวนำมาปลูกบ้างในประเทศไทย แต่หวงเหวนมาก ไม่นิยมใช้นำยา นิยมนำมาทำยาสั๊กหรือฝังในร่างกาย ถือกันว่าทำให้อยู่ยงคงกระพัน ถ้ากินเหง้า จะอยู่ได้ 7 วัน แต่ถ้าฝัง จะตลอด ของแสดงสำหรับผู้ฝังไพลดำ ห้ามกินข้าวเหนียวดำ และเป็ดเทศ จะทำให้เสื่อม ว่านจะสลายตัวซึมออกมาทางผิวหนังเป็นสีดำ ๆ เล่นกันอยู่ในหมูนึกแสวงหาเหล็กไหล จึงมักเรียกว่า เหล็กไหลไพลดำ เป็นสมุนไพรที่หายากมีได้อีกอย่างหนึ่ง

สรรพคุณ

รสหอมร้อน มีสรรพคุณเหมือนไพลบ้าน

เหง้า : รสหอมร้อน มีสรรพคุณเหมือนไพลบ้าน

กระโปก : รสหอมร้อน ดองสุรารับประทาน เป็นยาอายุวัฒนะและบำรุงกำลังชั้นหนึ่ง ที่หมอยาแสวงหากันมาก นัยว่า ทำให้ปราศจากโรคร้ายอายุยืนนาน และมีกำลังแข็งแรงดีทุกอย่าง (รุ่งรัตน์ 2540)

ชื่อสมุนไพร	: เร่วน้อย
ชื่อวิทยาศาสตร์	: <i>Amonum villosum</i> Lour.
วงศ์	: ZINGIBERACEAE
ชื่อท้องถิ่น	: เร่ว , เร่วคง (ตราด)

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

เป็นไม้ล้มลุกจำพวกเหง้าใต้ดิน คล้ายข่า ขนาดเล็ก สูง 1 – 1.50 ม. ใบเดี่ยวรูปหอกขอบขนานแคบปลายแหลม เล็กกว่าใบข่า ยาวราว 20 ซม. ออกเรียงสลับกัน สีเขียว อมเหลือง ดอกคล้ายดอกข่า รูปปากอ้าสีขาวแซมชมพูแดงเหลือง เป็นช่อเล็ก ดอกน้อยออกที่ปลายต้น ผลกลมสีเขียวอมเหลือง มีดอกแห้งติดเป็นหาง เมล็ดสีน้ำตาลเข้มเป็นกลุ่ม เกิดตามป่าดงดิบชื้นเขา ขยายพันธุ์ด้วยเมล็ดและเหง้าหน่อ ปลูกมากที่อุทัยธานี (หมอเสงี่ยม 2519)

สรรพคุณ

ใบ	: รสปร่า ขับปัสสาวะ
ดอก	: รสปร่า แก้เมื่ดผื่นคันตามตัว
ผล	: รสร้อนเผ็ดปร่า แก่ริดสีดวงทวาร แก่หืดไอ แก่ระดูขาว แก่ไข้ สันนิบาต
เมล็ด	: รสร้อนเผ็ดปร่า ขับลมในลำไส้ แก่ท้องขึ้นอืดเฟ้อ ปวดท้อง แก่คลื่นเหียน อาเจียน แก่ริดสีดวง หืดไอ กัดเสมหะ แก่ไข้สันนิบาต ขับน้ำนม
ต้น	: รสปร่า แก้ไข้เพื่อตี
ราก	: รสปร่า แก่หืดหอบ

ชื่อสมุนไพร	เร่ว (เร่วใหญ่)
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Amomum xanthioides</i> Wall.
วงศ์	ZINGIBERACEAE
ชื่อท้องถิ่น	มะอึ หมากอึ มะหมากอึ (เชียงใหม่) หมากเน็ง (อีสาน) หมากแห้ง (สระบุรี)

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

(ถนอมศรี 2538) เร่วเป็นไม้ล้มลุก สูง 2-4 เมตร มีเหง้าใต้ดิน ใบเดี่ยว เรียงสลับ ใบรูปร่างรีขอบปลายแหลมหรือขอบขนาน กว้าง 7 ซม. ยาว 0.5 เมตร ก้านใบสั้นมาก ดอกออกเป็นช่อ โดยตรงจากเหง้า ดอกเล็กมีดอกย่อยสีขาวประมาณ 15 ดอก ผลเมื่อสุกสีแดง คล้ายผลเงาะ ขนาดเล็กประมาณ 1.4-2 ซม. ภายในมีเมล็ดสีน้ำตาล

การปลูก

ใช้หน่อปลูกโดยตัดแยกหน่อจากกอเดิม ถ้ามีลำต้นสูงตัดมาให้ตัดออกเหลือเพียงกึ่งเดียว และชำในที่ชุ่มชื้น เมื่อกลำแข็งแรงดีแล้ว จึงนำลงปลูกในที่ๆ ต้องการ เร่วชอบแดดรำไรขึ้นได้ดีในดินแทบทุกชนิด โดยเฉพาะดินร่วนซุย (ถนอมศรี 2538)

ส่วนที่ใช้เป็นยา

เมล็ดแห้ง

ช่วงเวลาเก็บเป็นยา

เก็บช่วงผลแก่

รสและสรรพคุณยาไทย

รสเผ็ดปร่า แก้คลื่นเหียนอาเจียน และขับลม

ข้อมูลทางวิทยาศาสตร์

การศึกษาด้านเคมีของสมุนไพรเร่ว พบว่าเมล็ดเร่วมีน้ำมันหอมระเหย (Essential oil) ในน้ำมันมีสาร Borneol, Camphor, Bornyl acetate, Geraneol, Geranyl acetate, Palmitic acid and vanillic acid (สำนักงานคณะกรรมการการสาธารณสุขมูลฐาน กระทรวงสาธารณสุข 2541)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

การเตรียมยาสมุนไพรแบบง่ายและวิธีใช้

ปอกเปลือกผลเร็วออก ใช้เมล็ดบดเป็นผง รับประทานครั้งละ 3-9 ผล (หนัก 1-3 กรัม)
รับประทานวันละ 3 ครั้ง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ชื่อสมุนไพร	ว่านชักมดลูก
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Curuma xanthorrhiza Roxb.</i>
วงศ์	ZINGIBERACEAE
ชื่อท้องถิ่น	ว่านมหาเมฆ

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

เป็นไม้ล้มลุก ใบเหมือนขมิ้นแต่ใหญ่กว่า กลางใบเป็นทางดำแดงห้วน ๆ หัวกลมใหญ่ใช้ ผ่นกับน้ำสุรารับประทานแก้ปวดมดลูก ใช้ปรุงเป็นยาต้มแก้มดลูกพิการปวดบวม ทำให้มดลูกรัด ตัวเล็กลงเรียกว่า มดลูกเข้าอู่ สำหรับสตรีที่คลอดบุตรใหม่ ๆ มีขึ้นตามป่าทึบเชิงเขาและปลูกกันไว้ ตามบ้านก็มี สรรพคุณคล้ายคลึงกับว่านมหาเมฆ เป็นไม้เจริญในฤดูฝน และโทรมในฤดูหนาว

ส่วนที่ใช้

- ราก - แก้ท้องอืดท้องเฟ้อ
- เหง้า - เป็นยาขับมดลูก

สรรพคุณ

(เภสัชหญิง สุนทรี 2536) ได้กล่าวว่า ว่านชักมดลูกใช้เหง้า ทำให้มดลูกเข้าอู่เร็วหลัง การคลอดบุตร ทำให้ประจำเดือนมาปกติ ขับประจำเดือนกรณีประจำเดือนมาไม่ปกติ รักษาโรค มดลูกพิการปวดบวม

- แก้ปวดมดลูก
- แก่ริดสีดวงทวาร
- แก้ไส้เลื่อน
- ขับเลือด ขับลม ขับน้ำคาวปลา แก้โรคลม
- รักษาอาหารไม่ย่อย

ชื่อสมุนไพร	: ว่านมหาเมฆ
ชื่อวิทยาศาสตร์	: <i>Curcma aeruginosa</i> Roxb
วงศ์	: ZINGIBERACEAE.
ชื่อท้องถิ่น	: -

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

เป็นไม้ล้มลุกจำพวกเหง้า ต้นเหมือนขมิ้นอ้อย ใบกว้าง และยาว ขนาดย่อมกว่าว่านชักมดลูกเล็กน้อย ใบสีเขียวเข้มอมดำ กลางใบมีสีน้ำตาลแดง เหง้าสีม่วงแกมฟ้า ถ้าทิ้งไว้หลาย ๆ ปี จะกลายเป็นสีเหลือง

สรรพคุณ

เหง้า: รสร้อน ดองสุราดื่ม ชักมดลูกให้เข้าอู่เร็ว แก้ปวดมดลูก แก้มดลูกอักเสบ (หมอเสี้ยม 2519)

ชื่อสมุนไพร	: เอื้องหมายนา
ชื่อวิทยาศาสตร์	: <i>Costus speciosus</i> .
วงศ์	: COSTACEAE (The Ginger Family) วงศ์เดิม ZINGIBERACEAE
ชื่อสามัญ	: Crape Ginger
ชื่อท้องถิ่น	: เอื้องดิน , เอื้องช้าง

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

- ต้น : เป็นพรรณไม้ล้มลุก ลำต้นจะแตกออกรวมกันเป็นกอ ซึ่งเป็นประเภทเดียวกับขิง ข่า ลำต้นไม่มีกิ่งก้าน มีความสูงประมาณ 1.5 เมตร
- ใบ : ลักษณะของใบมนริมขอบใบเรียบไม่มีหยัก ใบยาวประมาณ 10 นิ้ว ใบออกสลับกันตามข้อของลำต้น
- ดอก : ดอกออกเป็นช่อบริเวณยอดตูมจะมีกาบสีแดงคล้ำหุ้มติดกันเป็นกระจุก ดอกจะผลัดกันบานทีละ 1-2 ดอก ลักษณะของดอกบานจะเป็นรูปทรงกรวย มีขนาดโตประมาณ 3 ซม.

ส่วนที่ใช้

ลำต้น

สรรพคุณ

ใช้เป็นส่วนผสมในยาลดกรด ขับลมแก้อาการชัก ใช้เป็นยาประกอบยาแน่นท้อง อาเจียน (รุ่งรัตน์ 2540)

สรุปผลการศึกษา

จากการศึกษาพบว่า ส่วนของขิงที่ใช้เป็นสมุนไพร ซึ่งสามารถนำมาใช้ประโยชน์เป็นยาสมุนไพร แบ่งได้

1. เมล็ด	ได้แก่	กระวานไทย
2. ใบและกิ่งก้าน	ได้แก่	ขมิ้นชัน
3. ผล	ได้แก่	กระวานเทศ เร่ว (เร่วใหญ่)
4. ราก	ได้แก่	กระชาย กระทือ ข่า
5. ลำต้น	ได้แก่	กาหลง ข่า ข่าลิง ขิง
6. หัว	ได้แก่	ข่า ขิง ว่านมหาเมฆ ว่านนางคำ ว่านชักมดลูก
7. เหง้า	ได้แก่	กระชาย กระทือ ข่า ไพล ไพลดำ
8. ใช้ทุกส่วน	ได้แก่	ข่า ขิง เปราะหอม

และจากการรวบรวมพันธุ์ขิงที่เป็นสมุนไพร ถ้าแบ่งตามสรรพคุณของการรักษาโรคจะสามารถแยกออกได้เป็น

1. สมุนไพรที่ใช้ทางเดินอาหาร ได้แก่ กระวาน กระชาย ขมิ้นอ้อย ขมิ้นชัน ขิง ข่า
2. สมุนไพรที่ใช้ในการขับปัสสาวะและขับลม ได้แก่ เร่ว (เร่วใหญ่) กระวานเทศ,ไทย
3. สมุนไพรที่ใช้แก้โรคผิวหนัง ได้แก่ ข่า ว่านนางคำ ขมิ้น
4. สมุนไพรที่ใช้เป็นยาบำรุงน้ำนม ได้แก่ กระทือ
5. สมุนไพรที่ใช้แก้พิษ ได้แก่ ว่านมหาเมฆ
6. สมุนไพรที่ใช้แก้รักษามดลูก ได้แก่ ว่านชักมดลูก ไพล
7. สมุนไพรที่ใช้ห้ามเลือด ได้แก่ กระเจียวขาว

วิจารณ์ผลการศึกษา

จากการศึกษาพบว่าจึงที่ใช้เป็นสมุนไพร แต่ละชนิดจะมีสรรพคุณและส่วนที่นำไปใช้แตกต่างกันไป ตามชนิดของพืชชนิดนั้น ๆ แต่ลักษณะพื้นฐานนั้นด้วย ดังนั้นการนำพันธุ์จึงไปปรุงยาสมุนไพรในการรักษาโรค ควรที่จะต้องมีความเข้าใจ หรือศึกษาดำรับยา อายุและช่วงเวลาเก็บของสมุนไพร และชนิดให้เข้าใจก่อนนำไปใช้ด้วย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เอกสารอ้างอิง

- โครงการสมุนไพรมุ่งเพื่อการพึ่งตนเอง. 2527. สมุนไพรมหาชนานุรักษ์นิคมคิมทอง. กรุงเทพมหานคร : 23-35
- คำนึ่ง คำอุม. 2531. ชิง. ฐานเกษตรกรรม. กรุงเทพมหานคร : 54-55
- เชษฐา พยากรณ์. 2535. สมุนไพรมุ่งในชีวิตประจำวัน. พี. เอส.การพิมพ์ กรุงเทพมหานครหน้า : 54-60
- ถนอมศรี วงศ์รัตนสถิตย์. 2538. เอกลักษณ์สมุนไพรมุ่ง. คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล กรุงเทพมหานคร : 113,150-162.
- ธนา แสงธรรม. 2537. ตำรับยาไทยยาแผนโบราณ. สหมิตรพรินติ้ง. นนทบุรี : 70 หน้า
- นิจศิริ เรืองรังษี , พยอม ตันตวิวัฒน์. 2534. พืชสมุนไพรมุ่ง. โอ.เอส.พรินติ้งเฮาส์. กรุงเทพมหานคร : 1-9
- บัญญัติ สุขศรีงาม กศ.บ. (เกียรตินิยม) วทม. 2537. เครื่องเทศที่ใช้เป็นสมุนไพรมุ่ง (เล่ม 2). ศิลปาบรรณาการ. กรุงเทพมหานคร : 31-39
- ศาสตราจารย์เพียว เหมือนวงษ์ญาติ 2537. สมุนไพรมุ่ง. แก้ไขปรับปรุงจากตำราวิทยาศาสตร์สมุนไพรมุ่ง. เมดิคัล มีเดีย. กรุงเทพมหานคร : 176-182
- พร้อมจิต ศรีลัมพ์. 2537. สมุนไพรมุ่งกับโรคทางเดินอาหาร. ภาควิชาเภสัชพฤกษศาสตร์. คณะเภสัชศาสตร์. มหาวิทยาลัยมหิดล. กรุงเทพมหานคร : 100-103
- พร้อมจิต ศรีลัมพ์. รุ่งระวี เต็มศิริฤกษ์กุล. วงศ์สถิตย์ ฉั่วกุล. อาทร ธีวไพบูรณ์ (2532). สมุนไพรมุ่งและยาที่ควรรู้. คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. กรุงเทพมหานคร : 113-118
- รุ่งระวี เต็มศิริฤกษ์กุล. 2536. สมุนไพรมุ่งรักษาโรคเรื้อรังบางชนิด. ภาควิชาเภสัชพฤกษ-ศาสตร์. คณะเภสัชศาสตร์. กรุงเทพมหานคร. 35 หน้า
- รุ่งรัตน์ เหลืองนทีเทพ. 2535. พืชเครื่องเทศและสมุนไพรมุ่ง. การสาธนากรมสาธนา. กรุงเทพมหานคร : 43-48
- รุ่งรัตน์ เหลืองนทีเทพ. 2540. พืชเครื่องเทศและสมุนไพรมุ่ง. โอ.เอส.พรินติ้งเฮาส์. กรุงเทพมหานคร : 92-93, 102-104
- รองศาสตราจารย์ ดร. วันดี กฤษณพันธ์. 2538. สมุนไพรมุ่งสารพัดประโยชน์. ภาควิชาวินิจฉัย. คณะเภสัชศาสตร์. มหาวิทยาลัยมหิดล. กรุงเทพมหานคร : 105-113
- รองศาสตราจารย์ ดร. วันดี กฤษณพันธ์. 2537. เกร็ดความรู้เรื่องสมุนไพรมุ่ง. เมดิคัล มีเดีย จำกัด. กรุงเทพมหานคร : 107 หน้า

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

พุดผาจารย์ วิบุษโยคะ รัตนรังษี. 2534. เพชรน้ำหนึ่งของโบราณจารย์. โอเดียนสโตร์.

กรุงเทพมหานคร : 201 หน้า

หมอเสี้ยม พงษ์บุญรอด. 2519. ไม้เทศเมืองไทย. เกษตรบรรณกิจ กรมพิมพ์ไชยวัฒน์ 241.

กรุงเทพมหานคร : 486-495

สำนักงานคณะกรรมการการสาธารณสุขมูลฐาน กระทรวงสาธารณสุข 2541. สมุนไพรในงานสาธารณสุขมูลฐาน. ดอกหญ้า : 43-49

เภสัชการหญิง สุนารี สิงหนุตตรา 2536. สรรพคุณสมุนไพร 200 ชนิด. โอ.เอส.พรินติ้งเฮาส์.

กรุงเทพมหานคร : 113-114

สมุนไพรวัดป่าศรีถาวร เฉลิมพระเกียรติ 50 ปี ครองราชย์ 2539. สวีชาญการพิมพ์จำกัด : 38-39

ศาสตราจารย์ อรรถสิทธิ์ เวชชาชีวะ. 2539 สมุนไพรพื้นบ้านล้านนา. ภาควิชาเภสัชพฤกษ-ศาสตร์ คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล : 89 หน้า

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาคผนวก

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

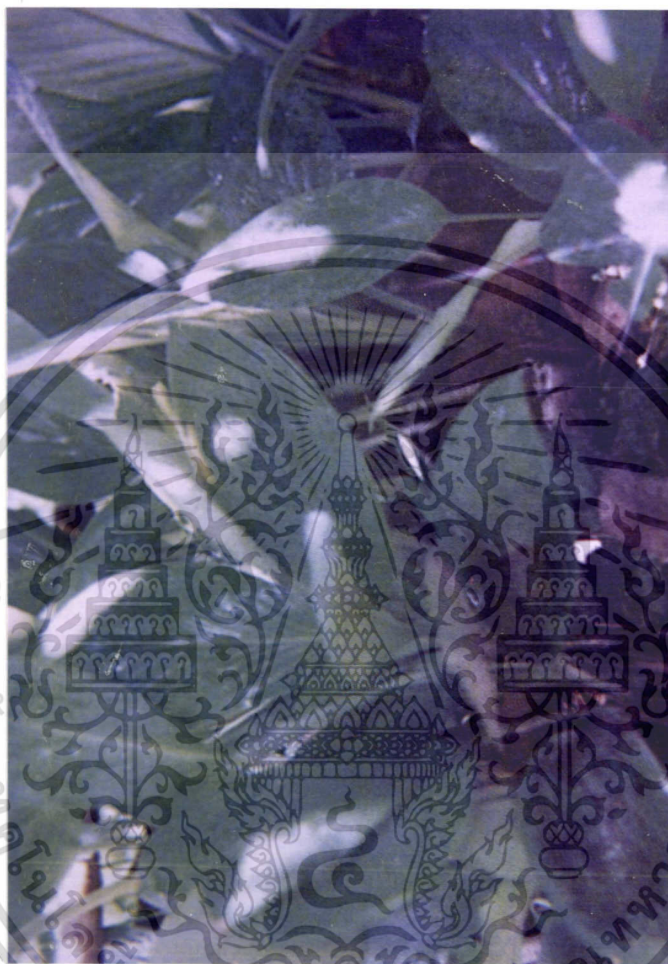
ภาพที่ 1. แสดงลักษณะของกาหลา

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 2. แสดงลักษณะของกระเจียวขาว

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 3. แสดงลักษณะของกระสวย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 4. แสดงลักษณะของกระท่อ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 5 แสดงลักษณะของกระวานไทย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 6 แสดงรูปของกระวานเทศ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 7 แสดงลักษณะของข่า

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 8 แสดงลักษณะของข่าลิง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 9. แสดงลักษณะของบึง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ. ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 10 แสดงลักษณะของขมิ้นชัน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 11 แสดงลักษณะของขมิ้นอ้อย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 12 แสดงลักษณะของประหลอม

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 13 แสดงลักษณะของไพล

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 14 แสดงลักษณะของไพลดำ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 15 แสดงลักษณะของเร่วเล็ก

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 16. แสดงลักษณะของเร่วใหญ่

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

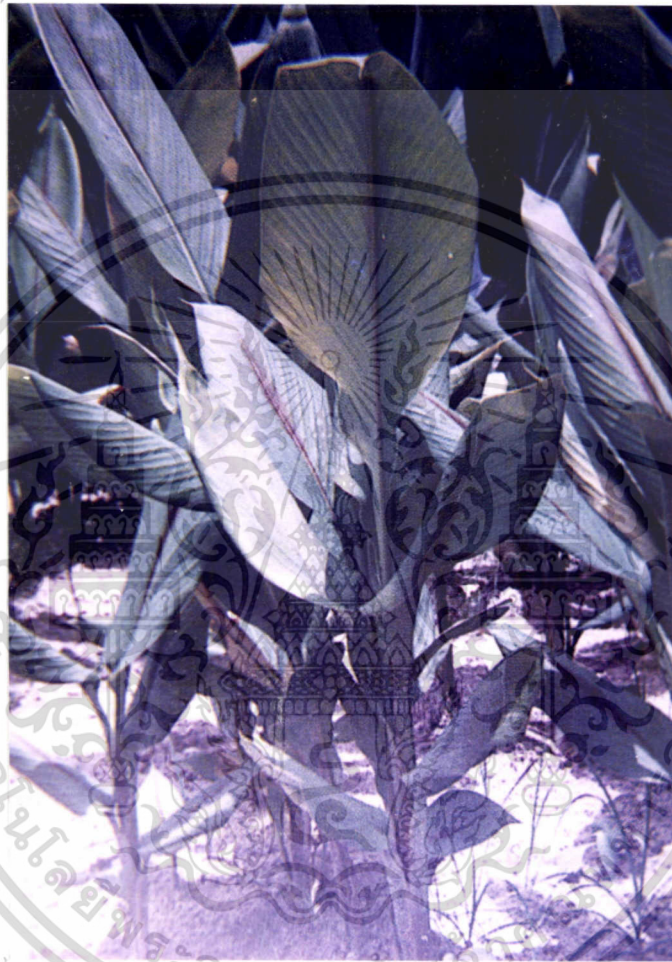
ภาพที่ 17. แสดงภาพของว่านชั้กมคูลูก

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ. ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 18 แสดงภาพของว่านนางคำ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 19 แสดงภาพของว่านมหาเมฆ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 20. แสดงภาพของเอื้องหมายนา

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ หักสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้